

ახალციხის რაიონში
ჩატარებული არქეოლოგიური კვლევა-ძიების
კომპლექსური ტექნიკური ანგარიში
(ძეგლი IV-261 ჭორატი, 241-ე კმ)

ავტორები
მ. ბარამიძე, გ. ფხაკაძე

მომზადდა:
საქართველოს ეროვნული მუზეუმის
ოთარ ლორთქიფანიძის
არქეოლოგიის ცენტრი
უზნაძის ქ. №14
0102 თბილისი, საქართველო

გადაეცა:
BTC/ SCP მილსადენის კომპანიას
საბურთალოს ქ. №38
0194 თბილისი, საქართველო

სამუშაოები შესრულდა კონტრაქტების საფუძველზე:
C-06-BTC-116628
C-06-SCP-116630
HL-243

სარჩევი

მოკლე მიმოხილვა	3
1.0 შესავალი	4
2.0 გარემო ფონი	5
2.1 ძეგლის მდებარეობა და აღწერა	5
2.2 წარსული გარემო	6
2.3 მიწის გამოყენების ისტორია	7
3.0 კულტურულ ფონი	8
3.1 პრეისტორიული და ისტორიული კონტექსტი	8
3.2 წარსულში ჩატარებული კვლევების მიმოხილვა	16
4.0 მეთოდოლოგია	17
4.1 საველე მეთოდები	17
4.2 ლაბორატორიული მეთოდები	17
5.0 შედეგები	18
5.1 ძირითადი მონაცემების მოლკე მიმოხილვა	18
5.2 ძეგლები	19
5.3 არტეფაქტები	20
6.0 ინტერპრეტაცია	23
7.0 დასკვნები და რეკომენდაციები	25
8.0 ბიბლიოგრაფია	26

ტაბულების სია

ტაბულა I საქართველოში ძეგლის მდებარეობის აღმნიშვნელი რუკა	
ტაბულა II ერთი კილომეტრის რადიუსში მდებარე ძეგლების რუკა	
ტაბულა III პედიოლოგიური და არქეოლოგიური სტრატეგრაფია	
ტაბულა IV სამარხი №2	
ტაბულა V არტეფაქტები II დონიდან	
ტაბულა VI არტეფაქტები №2 სამარხიდან	
ტაბულა VII არტეფაქტები I და II დონეებიდან	
ტაბულა VIII არტეფაქტები I დონიდან	
ტაბულა IX კრანოლოგიური მასალა №1 და №2 სამარხებიდან	

მოკლე მიმოხილვა

ანგარიში წარმოადგენს ნავთობსადენისა და გაზსადენის სამშენებლო პროექტთან დაკავშირებით ჩატარებულ არქეოლოგიური კვლევა-ძიების შედეგებს, ძეგლზე IV-261 241+600 კმ. ნიშნულზე. საველე და ლაბორატორიული სამუშაოები ჩატარდა ეროვნული მუზეუმის ოთარ ლორთქიფანიძის არქეოლოგიის ცენტრის მიერ 2004, 2005 და 2006 წლებში მალხაზ ბარამიძის ხელმძღვანელობით. სამუშაოები დააფინანსა BTC და SCP მილსადენების კომპანიამ.

კონტრაქტები HL-114, HL-126, HL-113, HL-137 (საველე) და HL-214, HL-230, HL-243 (ლაბორატორიული).

ძეგლი IV-261 მდებარეობს სამხრეთ საქართველოში, ახალციხის რაიონში, დაბა ვალეში. ძეგლი ორფენიანია და შედგება კლასიკური ხანის სამაროვნისაგან და ადრეშუასაუკუნეების სათავსოებისა და ორმოებისგან. გათხრები მიმდინარეობდა 2004 წელს ნავთობსადენის მხარეს, ხოლო 2005 წელს გაზსადენის.

მთლიანობაში გაითხარა 220 მეტრი სიგრძის, 14 მეტრი სიგანისა და 1.2 სიღრმის ფართობი, რომელმაც გამოავლინა 3 სათავსო, 21 ორმო, 48 სამარხი. მოპოვებული არტეფაქტებიდან 202 იყო კერამიკისგან დამზადებული, 17 ლითონისგან, 10 ქვისგან, სამი მინისგან, 11 თიხისა და ხისაგან, რომლებიც სამშენებლო მასალის ნაშთებს წარმოადგენდა.

ამ ტერიტორიაზე მომავალში, რაიმე სამშენებლო სამუშაოების ჩატარების წინ აუცილებელი იქნება ძეგლის დაუზიანებელი ნაწილის არქეოლოგიური შესწავლა.

1.0 შესავალი

გათხრების მიზანი

BTC და SCP მილსადენების მშენებლობის პროცესში გამოვლენილი ორფენიანი ძეგლის კლასიკური ხანის სამაროვნისა და ადრეშუასაუკუნეების ნასახლარის გადარჩენა და მისი შეძლებისდაგვარად გამოკვლევა წარმოადგენდა გათხრების მიზანს, რომელიც იწარმოებოდა ახალციხის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ, დოქტორ მაღხაზ ბარამიძის ხელმძღვანელობით. ადგილ ჭორატში გათხრების შედეგად გამოვლინდა 3 სათავსო, 21 ორმო, 48 სამარხი და 243 არტეფაქტი.

პროექტის დაფინანსებელი

საველე კვლევა-ძიება და ლაბორატორიული სამუშაოები დაფინანსებული იყო BTC/SCP მილსადენების კომპანიების მიერ.

ნებართვები და კონტრაქტები

ნებართვა №11, ფორმა №1 გაიცა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდიუმთან არსებული არქეოლოგიური კომისიის მიერ მაღხაზ ბარამიძის სახელზე, ახალციხის რაიონში სოფელ ორჭოსანში არქეოლოგიური კვლევა-ძიების ჩასატარებლად.

აღნიშნული სამუშაოებით მიმდინარეობდა შემდეგი კონტრაქტების საფუძველზე:

საველე სამუშაოები HL-114, HL-126, HL-113, HL-137;

ლაბორატორიული სამუშაოები HL-206, HL-214, HL-230, HL-243.

სამართლებრივი საფუძველი

საქართველოს კანონმდებლობის თანახმად, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდიუმთან არსებული არქეოლოგიური კომისია უფლებამოსილი იყო ნებართვა გაეცა ყველანაირი არქეოლოგიური სამუშაოების წარმოებაზე საქართველოს ტერიტორიაზე. არქეოლოგიური სამუშაოები უნდა ჩატარებულიყო არქეოლოგიური კომისიის მოთხოვნების შესაბამისად.

გათხრების თარიღი

ადგილ ჭორატში არქეოლოგიური გათხრები იწარმოებოდა 2004-2005 წლებში.

საველე სამუშაოები BTC/SCP მილსადენების მხარეს წარიმართა.

მასალის შენახვის ადგილი

ძეგლ IV-261-ზე მოპოვებული არქეოლოგიური მასალა და მასთან დაკავშირებული საველე თუ ლაბორატორიული ანგარიშები ინახება საქართველოს ეროვნული მუზეუმის ოთარ ლორთქიფანიძის არქეოლოგიის ცენტრში, ახალციხის ექსპედიციის საცავში, უზნაძის 14, 0102 თბილისი, საქართველო ტელ. 995 32 952920

2.0 გარემო ფონი

ახალციხის რაიონი ისტორიული სამცხის პროვინციის ნაწილია. იგი მდებარეობს ახალციხის ქვაბულში და მოიცავს მტკვრის ხეობას მუსხიდან აწყურამდე და ფოცხოვის ხეობას ქვაბლიანის შესართავს ქვემოთ. ჩრდილოეთიდან რაიონს საზღვრავს მესხეთის ქედი, სამხრეთიდან – ერუშეთის ქედი.

რაიონის ტერიტორიის დიდი ნაწილი აგებულია ოლიგოცენური ასაკის ქვიშაქვებითა და თიხებით, მცირე ნაწილი (ერუშეთის ქედის კალთები) – ეოცენური ტუფ-ბრეკჩიებით, ტუფებითა და ანდეზიტებით. რელიეფი მოიცავს მერიდიანულ ხეობებს, მცირე ქვაბულებს, ვულკანურ მთებს და ტერასებს. ტერასები რამდენიმე საფეხურისგან შედგება და ზღვის დონიდან 1020 მ მდებარეობს.

ხეობებისა და მთაგორიანი ლანდშაფტის გამო ახალციხის რაიონის ჰავა საკმაოდ მკაცრია. ეს უფრო მთის სტეპის ჰავაა. ახასიათებს ცივი მცირე თოვლიანი ზამთარი და ხანგრძლივი ცხელი ზაფხული. იანვრის საშუალო ტემპერატურაა 3.8 გრადუსი C-ით, აგვისტოს კი 20.5 გრადუსი C-ით. ამგვარად ტემპერატურის ამპლიტუდა საშუალოდ 22-24 გრადუსის ფარგლებშია. ნალექების საშუალო წლიური რაოდენობა დაბლობში 520 მმ-ს არ აღემატება, მთიან ზოლში კი 1200 მმ-მდე აღწევს.

ახალციხის რაიონი ძირითადად სუბალპურ ზონაშია მოქცეულია, თუმცა ბარის ზოლიც გამოიყოფა.

რეგიონის ზონალური დარაიონება განაპირობებს მცენარეულ საფარს.

მცენარეული საფარიდან რაიონში გაბატონებულია კლდის ქსეროფიტული ბუჩქები და ნახევარბუჩქები (ღვია, გლერძა, ზღარბა), აგრეთვე ქსეროფიტული მრავალწლიანი ბალახეულობა. მთის ტყის ქვედა ზონაში გავრცელებულია მუხა და რცხილა, ზედა ზონაში – ნაძვი და სოჭი.

ცხოველთა სამყაროდან გვხვდება ირემი, შველი, არჩვი, გარეული ღორი, წავი, ჭრელტყავა, ფოცხვერი, გარეული კატა, დათვი, მგელი, მელა, მაჩვი, კვერნა, დედოფალა, კურდღელი, ციყვი, წყლის მემინდვრია, ტყის თაგვი. ბევრია გარეული მტრედი, ქედანი, გვრიტი, ყვავი, კაჭკაჭი, შოშია, მწყერი. მდინარეში არის კალმახი, წვერა, მურწა, ხრამული.

დაბლობში ვხვდებით ყავისფერ და რუხყავისფერ სუსტად გაკულტურებულ ნიადაგს, ტყის ზოლში კი ტყის ყავისფერ ნიადაგს (პეტრიაშვილი 1975).

წიაღისეული საბადოებიდან ვაღეს ქვანახშირის საბადოა აღსანიშნავი.

უკანასკნელ ხანებში ტყის მასივების გაჩეხვამ და ლაფნიჭამიას გაჩენამ დიდი ზიანი მიაყენა გარემოს, რამაც უარყოფითი გავლენა იქონია რეგიონის კლიმატსა და რელიეფზე, მაგალითად გახშირდა მეწყერის ჩამოწოლის შემთხვევები.

2.1 ძეგლის მდებარეობა და აღწერა

ძეგლი IV-261, ჭორატის ნასახლარი და სამაროვანი დაბა ვალედან ჩრდილო-დასავლეთით 1.5 კილომეტრის მოშორებით, ახალციხის რაიონში მდებარეობს.

ჭორატის ნამოსახლარი და სამაროვანი განფენილია სასოფლო-სამეურნეო ტერასაზე, რომელსაც მდინარე ფოცხოვი ჩრდილო-აღმოსავლეთით ჩამოუდის.

2.2 წარსული გარემო

საქართველოში აღმოჩენილი ოლდუვაისა და ადრეაშელური პერიოდის პალეონტოლოგიური და პალეობოტანიკური მასალის კვლევამ დიდი მნიშვნელობა იქონია საქართველოში მეოთხეული პერიოდის (პლეისტოცენიდან ადრე ჰოლოცენის ჩათვლით) ბუნებრივი გარემოს ფორმირების პროცესის შესასწავლად.

მინდელის ეპოქის დასაწყისამდე (0,6-0,7 მილიონი წლის წინ) დღევანდელი საქართველოს ტერიტორიაზე იყო ზომიერად თბილი ჰავა და სავანის ტიპის ლანდშაფტი. ჰავის მკვეთრ გაუარესებას ადგილი ჰქონდა მინდელის ეპოქის დასაწყისში. ეს მოვლენა საქართველოს ტერიტორიასაც შეეხო, თუმცა მისი სამხრეთული მდებარეობის გამო აციებას არ ჰქონია დიდი მასშტაბი. ამის შემდეგ იწყება მინდელ-რისის თბილი ეპოქა, რომელსაც დედამიწის ისტორიაში ყველაზე დიდი – რისული გამყინვარება ცვლის. რისის გამყინვარებას ენაცვლება რისი-ვიურმის გამყინვარებათა შორისეული თბილი ეპოქა, რომლის ასაკი 120-70 ათასი წლის წინანდელი დროითაა განსაზღვრული.

დაახლოებით 70 ათასი წლის წინ დაიწყო ძლიერი აციება, რამაც განაპირობა ვიურმული გამყინვარება. ამ გამყინვარებამ დიდი გავლენა მოახდინა ქვის ხანის ადამიანის განსახლებაზე. მკაცრი აცივების გამო ადამიანი ტოვებს საშუალო და მაღალმთიან მხარეებს და მათ მხოლოდ ზაფხულის თბილ სეზონში იყენებს, ძირითადად სანადიროდ. ამ ეპოქაში ადამიანს მუდმივ საცხოვრებლად გამოყენებული ჰქონდა მხოლოდ საქართველოს ბარი.

ძველი ქვის ხანიდან ახალი ქვის ხანისაკენ გადასვლა მოხდა ზედაპლეისტოცენიდან ჰოლოცენისაკენ გარდამავალ ეტაპზე (დაახლოებით 12 000-10 000 წლის წინ). ამ დროს მკვეთრად შეიცვალა ჰავა, რაც საგრძნობ დათბობაში გამოიხატა.

მეზოლითში ადამიანი კვლავ დაუბრუნდა მაღალმთიან რაიონებს, რომელიც წინა, ვიურმული გამყინვარების დროს მიატოვა. აქედან მოყოლებული ადამიანი საქართველოს ტერიტორიის ყველა ლანდშაფტურ სარტყელს ითვისებს საცხოვრებლად. ეს იმაზე მიუთითებს, რომ გამყინვარების მომდევნო ხანაში (ჰოლოცენში) ბუნებრივ გარემოს არსებითი ცვლილებები არ განუცდია (საქართველოს არქეოლოგია 1991).

პლეისტოცენური ფაუნისა და ფლორის მონაცემებზე დაყრდნობით, გარკვეულ დონემდე შესაძლებელია საქართველოს ტერიტორიაზე პალეოეკოლოგიური სურათის რეკონსტრუქცია. ადრე პლეისტოცენიდან ადრე ჰოლოცენამდე კლიმატური პირობები მკვეთრად არ შეცვლილა. ჰავა იყო ზომიერად მშრალი და თბილი (გაბუნია, ვეკუა 1997). აღმოსავლეთ საქართველოს რელიეფი ღრმა ხეობებით დანაწევრებული საშუალო სიმაღლის მთაგორიანი მასივებით ხასიათდებოდა. მცენარეთა ნამარხი ნაშთების შესწავლით დადგინდა, რომ იმ დროის აღმოსავლეთ საქართველოს ბარის ტყეებში ხარობდა თბილი და ზომიერად ტენიანი

ჰავის მოყვარული ჯიშები – მუხა, ტირიფი, ძელქვა, ვერხვი, არყი, თხილი და სხვ. (გაბუნია, ვეკუა, 1978). ნამარხი ძუძუმწოვრების ძვლოვანი მასალის კვლევის შედეგად დადასტურდა ცხოველთა შემდეგი სახეობები: ენოტისებრი ძაღლი, აფთარი, ფოცხვერი, ხმაღკბილა ვეფხვი, მაჩვზღარბა, მასტადონტი, გიგანტური დანამა, მარტორქა, სპილო, გაშლილრქიანი ირემი, შველი, რქაგრესილი ანტილოპა, ურქო ძროხა, ფრინველებიდან – სირაქლემა და სხვა. (გაბუნია, ვეკუა 1997).

2.3 მიწის გამოყენების ისტორია

ეს ტერიტორია ძირითადად სამიწათმოქმედო საქმიანობისათვის გამოიყენებოდა. ასევე ვარგისი იყო საძოვრად და სათიბად.

ადამიანთა მსგავსი სამეურნეო საქმიანობა ცხადია ნიადაგის ეროზიას იწვევს, რაც არქეოლოგიური ძეგლების ზედა ფენებს აზიანებს.

3.0 კულტურული ფონი

3.1 პრეისტორიული და ისტორიული კონტექსტი

ქვედა პალეოლითი (2 000 000 – 100 000 წლის წინ)

ქვედა პალეოლითი გეოლოგიურად პლეისტოცენის ადრეულ საფეხურს შეესაბამება. ამ დროს გაჩნდა აგებულების მხრივ თანამედროვე ადამიანი. გვარის Homo (Homo erectus) პირველი წარმომადგენლები ცხოვრობდნენ მცირე ჯგუფებად და იკვებებოდნენ საცხოვრებლის გარშემო არსებული ბუნებრივი რესურსებით. ამ პერიოდის ობიექტი საქართველოს ტერიტორიაზე გამოვლენილია დმანისში. აქ ქვის ინვენტარსა და პლიოცენის ფაუნის ნაშთებთან ერთად მიკვლეულია Homo erectus-ის ნაშთები, რომლებიც უძველესია აფრიკის კონტინენტის გარეთ აღმოჩენილთა შორის. ისინი, იორდანეს ველის უბდაისას ობიექტთან ერთად, გვიჩვენებს ძველი ჰომინიდების მიგრაციის გზას აფრიკის გარეთ. საქართველოს ტერიტორიაზე არსებობს 16 უბანი, სადაც აღნიშნული პერიოდით ან უფრო გვიანდელი დროით დათარიღებული აშელური ტიპის ქვის იარაღების კომპლექსია აღმოჩენილი. აქედან ორი უბანი მდებარეობს ქვეყნის სამხრეთ ნაწილში მილსადენის დერეფნის მიმდებარე ტერიტორიაზე.

ორჭოსანის ტერასა ათვისებული ქვედა პალეოლითიდან ჩანს. ძეგლის სიახლოვეს ზედაპირულად შეგროვილი მასალა ანდეზიტისა და ბაზალტისაგან დამზადებულ ხელცულებსა და სახოკებს შეიცავს. აშკარაა, რომ ორჭოსანი და საერთოდ მდინარე ფოცხოვის ხეობა უკვე აშელის პერიოდიდან არის ათვისებული.

შუა პალეოლითი (100 000 – 35 000 წლის წინ)

ეს პერიოდი ემთხვევა უძველესი Homo sapiens-ის, ნეანდერტალელი ადამიანის წარმოშობას. ევროპაში და სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში ადამიანის ისტორიის ამ პერიოდის გვიანი ეტაპი გამოირჩევა ე. წ. მუსტიეს ქვის იარაღების კულტურით, რომელიც აშელურთან შედარებით, უფრო უკეთ დამუშავებული და უფრო მრავალფეროვანი ფორმის იარაღებითაა წარმოდგენილი. ისევე, როგორც ჩრდილოეთ ევროპამ, საქართველომაც ამ პერიოდის ძირითადი დრო გლაციურ და პერი-გლაციურ გარემოში გაატარა.

საქართველოში მუსტიეს ქვის იარაღების 75-ზე მეტი ადგილსამყოფელია გახსნილი. ამათგან შვიდი ნაპოვნია სამხრეთ საქართველოში, პროექტის სივრცის ძირითად რაიონში.

მუსტიეს დასასრულისთვის სიტუაცია მკვეთრად იცვლება. ვიურმის გამყინვარების პერიოდში მოსახლეობა, როგორც ჩანს ტოვებს სამცხის ტერიტორიას და გადადის უფრო ზომიერი კლიმატის ზონაში, დასავლეთ საქართველოში.

ზედა პალეოლითი (35 000 – 14 000 წლის წინ)

ზედა პალეოლითი შეესაბამება გვიან პლეისტოცენურ პერიოდს. ამ პერიოდში ქვის იარაღების დამზადების ტექნოლოგია მკვეთრად უმჯობესდება. ზოგიერთი არქეოლოგის ვარაუდით, სხვადასხვა ადგილებში აღმოჩენილი ქვის იარაღების განსხვავებულობა მიუთითებს ამ პერიოდში კულტურულად განსხვავებული ჯგუფების არსებობაზე.

ვარაუდობენ, რომ ამ პერიოდში ჩამოუყალიბდა ადამიანს მეტყველების უნარი. ზედა პალეოლითის ადამიანები საქართველოში დაკავებული უნდა ყოფილიყვნენ ჯგუფური ნადირობით. ისინი ხოცავდნენ ირემს, ბიზონს, გარეულ ცხენს, გარეულ თხას, დათვს, გამოქვაბულის ლომს, რომელთა ნაშთები დიდი რაოდენობით არის ნანახი ზედა პალეოლითის ძეგლებში. ადამიანი სახლობდა ბუნებრივ გამოქვაბულებში, კლდეების ღრმულებში, მოსანადირებელი ცხოველების ბილიკების მახლობლად.

საქართველოში აღმოჩენილი სულ ცოტა 33 მნიშვნელოვანი ზედა პალეოლითური ობიექტიდან სამი სამხრეთ საქართველოშია. არცერთი მათგანი არ არის მილსადენის დერეფანში ან მის მახლობლად.

მეზოლითი (ძვ. წ. 12 000 – 8 000 წლები)

მეზოლითის პერიოდის დასაწყისი განისაზღვრება პლეისტოცენის ეპოქის დასასრულითა და ჰოლოცენის დასაწყისით. განვლილმა ვიურმის გლაციაციამ შექმნა უფრო ზომიერი კლიმატი, რის გამოც გაჩნდა შედარებით დიდი სივრცეების ათვისების საშუალება. ნადირობა ცხოვრების ძირითად წყაროდ რჩებოდა, მაგრამ ადამიანმა დაიწყო უფრო მრავალფეროვანი მსხვერპლის ძიება. ნადირობდნენ როგორც ჯოგურად, ისე განცალკევებით მცხოვრებ სხვადასხვა ზომის ცხოველებზე – ირმებზე, ცხენებზე, ცხვრებზე.

ეკონომიკის მნიშვნელოვანი ნაწილი გახდა სეზონური მცენარეული პროდუქტების სისტემატური მოპოვება. ადამიანი გადავიდა გამოქვაბულის სივრციდან ღია სივრცეების დაკავებაზე. ეს ერთნაირად ხდებოდა საქართველოში, მთელს ევროპაში და სამხრეთ-დასავლეთ აზიაში. ამ პერიოდის განსაკუთრებული თავისებურებაა იარაღის მასალის და იარაღის ნაირსახეობების მკვეთრი გამრავალფეროვნება. მიკროლითები (კაჟის და ობსიდიანის საჭრელები) და გაპრიალებული სამტკრევი ქვები, რომლებიც მცენარეების დასამუშავებლად გამოიყენებოდა, ამ პერიოდში ჩვეულებრივი მოვლენაა. ქვის საწაფები და ჰარპუნები მიუთითებს თევზჭერის პოპულარობაზე. ზედა პალეოლითის საზოგადოებიდან მეზოლითის საზოგადოებაზე გადასვლა მარტივად განიხილება როგორც ჰოლოცენის ზომიერი გარემოთი განპირობებულ მრავალფეროვან და უფრო ხელმისაწვდომ რესურსებთან შეგუების პროცესი. საქართველოში მეზოლითის 12 მნიშვნელოვანი ობიექტია ცნობილი. აქედან არცერთი არ არის მილსადენის დერეფნის სიახლოვეს.

ნეოლითი/ენეოლითი (ძვ. წ. 8 000 – 4 000 წლები)

ნეოლითური პერიოდის დასაწყისი ცნობილია, როგორც რევოლუციური, რამდენადაც ამ დროს მოხდა მკვეთრი ძვრები ადამიანის ეკონომიკურ ცხოვრებაში. ადამიანმა დაიწყო ნადირობიდან და შემგროვებლობიდან ცხოველების და მცენარეების მოშენებაზე გადასვლა და ხელი მიჰყო მიწათმოქმედებას და მესაქონლეობას. ამავდროულად დაიწყო მეთუნეობა დაგროვებული მცენარეული საკვების შესანახად და მოსამზადებლად. ფართოდ დაინერგა ისეთი ქვის იარაღები, როგორიცაა ხელცული, წაღდი, ნამგლის ჩასართები, სასრეს-საფქვაკები და თოხი, რომლებიც მიწის გასასუფთავებლად და გასაფხვიერებლად იხმარებოდა.

პალეოლითის და მეზოლითის პერიოდებისგან განსხვავებით, საქართველოს ნეოლითურ არქეოლოგიურ კომპლექსებში ძირითად ნაშთებს მეთუნეობის პროდუქციის (საკვების მოსამზადებელი და შესანახი ჭურჭლის) ნამსხვრევები წარმოადგენს, რაც საკვების დამზადების და შენახვის დიდ მნიშვნელობაზე მეტყველებს.

პირველი განცალკევებული ნეოლითური სახლები საქართველოს ტერიტორიაზე შედგებოდა ერთმანეთში გამავალი მრგვალი ან ელიფსური ოთახებისაგან. მათ ალიზით აშენებდნენ და, სავარაუდოდ, ხის ძელებით ამაგრებდნენ; ხურავდნენ ხის ტოტებით და შლამით. დასახლების ორგანიზაციის მაგალითია იმირის გორის უბანი ქვემო ქართლში.

ძვ. წ. VI-V ათასწლეულებში, აღმოსავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე ჩამოყალიბებულია მაღალგანვითარებული მიწათმოქმედების კულტურა. დადასტურებულია სხვადასხვა ჯიშის ხორბლეულის, ქერის, ფეტვის, შერიის, აგრეთვე პარკოსნების (მუხუდო, ოსპი), ნესვის, მუაუნას და სხვათა ნაშთები. აღმოჩენილი ყურძნის წიპწები მიჩნეულია კულტურულ ვაზზე გარდამავალ ფორმად. დადასტურებულია მარტივი საირიგაციო სისტემის გამოყენებაც.

საქართველოში დაახლოებით 60 ნეოლითური ძეგლია ცნობილი. უმრავლესობა დასავლეთ საქართველოშია, თუმცა მათი კონცენტრაცია აღინიშნება ქვეყნის სამხრეთ მხარეებშიც.

ენეოლითური ნასახლარები ცნობილია ადიგენის რაიონში, აბასთუმანსა და მდინარე ოცხეს მარჯვენა ნაპირზე. ახალციხის რაიონში სოფელ ჭორატთან ახალციხის ექსპედიციის მიერ ორი ადრესამიწათმოქმედო კულტურის ძეგლი იქნა დაფიქსირებული. ამ პერიოდის მასალები ორჭოსანის ნასახლარზეც კარგად გამოჩნდა ადრებრინჯაოს ხანის მასალებთან ერთად. ასევე აღმოჩნდა შემთხვევითი მონაპოვრის სახით ენეოლითური კაუის ლამელები და ნამგლის ჩასართები. კაუი სამცხის რეგიონში არ გვხვდება, ქვის ეს ჯიში აქ დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიიდან ჩანს შემოტანილი, ნედლეულისა თუ მზა ნაწარმის სახით, რაც მოწმობს სამხრეთ და დასავლეთ საქართველოს მოსახლეობას შორის გარკვეული კავშირების არსებობას. კაუის ნამგლის ჩასართის აღმოჩენა ადასტურებს, რომ ენეოლითიდან მოყოლებული ამ მიდამოებში მცხოვრები მოსახლეობის სამეურნეო საქმიანობის ერთ-ერთ დარგს მიწათმოქმედება, კერძოდ მარცვლეულის მოყვანა შეადგენდა.

ბრინჯაო/რკინის ხანა (ძვ. წ. 4 000 800 წლები)

ბრინჯაოს ხანა იყოფა ადრე, შუა და გვიანბრინჯაოს პერიოდებად. საქართველოს ტერიტორიაზე ამ ეპოქის უადრესი კულტურაა მტკვარ-არაქსის კულტურა (ძვ. წ. 3500-2500 წლები). ის ხასიათდება ალიზის, ქვის ან თიხაღესილი სარ-ლასტის ნაგებობებით, მაღალგანვითარებული სამეთუნეო, მეტალურგიული საქმიანობით და ამავე დროს განვითარებული მიწათმოქმედებით და მესაქონლეობით. ამ კულტურის ნაშთები კონცენტრირებულია სამხრეთ საქართველოს ცენტრალურ ნაწილში. ის ასევე ვრცელდებოდა თანამედროვე სომხეთის, აზერბაიჯანისა და აღმოსავლეთ თურქეთის ტერიტორიაზე და უფრო სამხრეთითაც, სირია-პალესტინამდე.

ახალციხის რაიონში გამოვლენილი ადრებრინჯაოს ხანის ძეგლების მიხედვით იმ პერიოდის მოსახლეობა მჭიდროდ დასახლებული ჩანს.

შედარებით ზომიერი მიკროკლიმატი, იარაღისთვის საჭირო ნედლეული, მდიდარი ფლორა და ფაუნა, წყლის რესურსები კარგ პირობებს ქმნიდა ამ ტერიტორიაზე მოსახლეობის განსახლებისთვის.

ამ რეგიონის ადრებრინჯაოს ხანის ძეგლებიდან გამოირჩევა ამირანის გორა გორა-ნასახლარი, რომელმაც გამოავლინა ტერასულად განლაგებული ქვით ნაგები ოთხკუთხა შენობები, თიხატკეპნილი იატაკებით, კერებით, კედელთან ტახტისებური შემადგენებით. იქვე აღმოჩნდა თანადროული სამაროვანი, სადაც ორი ტიპის სამარხი, ქვაყუთი და ნალისებრი აკლდამა დადასტურდა.

ნასახლარი მტკვარ-არაქსულ კულტურას განეკუთვნა და მასზე ადრებრინჯაოს ხანის რამდენიმე ქრონოლოგიური ეტაპი გამოიყო (ჩუბინიშვილი 1963).

ორჭოსანის ნასახლარის მასალა გვიჩვენებს, რომ ამ პერიოდის მოსახლეობის საქმიანობა მიწათმოქმედებასა და მესაქონლეობასთან ერთად მეთევზეობაც იყო. რასაც ბრინჯაოსა და ძვლის ანკესების მრავალრიცხოვნება და ნაირსახეობა და პალეოზოოლოგიური და პალეობოტანიკური კვლევა ადასტურებს.

ისევე როგორც სამხრეთ საქართველოს ადრესამიწათმოქმედო კულტურის ძეგლები, ადრებრინჯაოს ხანის მასალებიც მჭიდრო ურთიერთობას ავლენენ დასავლეთ საქართველოს სინქრონულ ძეგლებთან და იმავედროულად აღმოსავლეთ საქართველოს მტკვარ-არაქსის კულტურასთან. სამხრეთ საქართველო (სამცხე-ჯავახეთი) წარმოგვიდგება იმ ზონად, სადაც ერთმანეთს ენაცვლებოდნენ და ურთიერთგავლენას ახდენდნენ აღმოსავლური და დასავლური კულტურები.

მტკვარ-არაქსის კულტურას ცვლის ადრეყორღანული კულტურა, რომელშიც ორი ეტაპი გამოიყოფა: მარტყოფული და ბედენური. მეცნიერების გარკვეული ჯგუფი ადრეყორღანულ კულტურას ადრებრინჯაოს ხნას მიაკუთვნებს, ნაწილი კი – შუაბრინჯაოს.

შუაბრინჯაოს ხანაში გავრცელებულია ე. წ. თრიალეთის კულტურა (ძვ. წ. 2500-1500 წლები). მისი გავლენა ვრცელდებოდა დღევანდელი საქართველოს საზღვრებს გარეთაც, სამხრეთით და აღმოსავლეთით. კულტურის სახელწოდება მოდის თრიალეთის პლატოდან

(სამხრეთ-ცენტრალური საქართველოს ტერიტორია, რომელსაც კვეთს მილსადენის დერეფანი), სადაც 1930-იან წლებში პირველად იქნა შესწავლილი თრიალეთური ყორღანები. თრიალეთის კულტურა ხასიათდება დიდი ზომის ყორღანული სამარხებით, ბრწყინვალე სამეთუნეო ნაწარმით, ბრინჯაოს მეტალურგიითა და საიუველირო ხელოვნებით. სადღეისოდ თრიალეთის კულტურა შესწავლილია მხოლოდ სამარხეული კომპლექსების მეშვეობით. ამ კულტურის მატარებელი საზოგადოების ნამოსახლარები ჯერჯერობით უცნობია.

შუა ბრინჯაოს ხანა სამცხის ტერიტორიაზეც ყორღანული სამარხებით არის წარმოდგენილი. მისი ერთ-ერთი ჯგუფი ორჭოსანის ნასახლარის (ძეგლი IV-323) სიახლოვეს არის დაფიქსირებული.

გვიანი ბრინჯაოს ხანაში სწრაფად მიმდინარეობს სამხრეთქართველური ტომების კონსოლიდაციის პროცესი, რომლის გამოხატულებაც იყო მონათესავე ტომების არეალში ვრცელი ტერიტორიის მომცველი ერთგვაროვანი კულტურის ჩამოყალიბება. დასავლეთ საქართველოში გვიანი ბრინჯაოს ხანაში ვითარდება კოლხური კულტურა. ძვ. წ. XIII-XII საუკუნეებში მათ საფუძველზე შეიქმნა დიდი წინასახელმწიფოებრივი გაერთიანებები – დიაოხი (ისტორიული საქართველოს სამხრეთ-დასავლეთ მხარე, ახლა თურქეთშია) და კოლხა (დასავლეთ საქართველო).

გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ხანის (ძვ. წ. XIV-VIII სს) ძეგლი მდებარეობს სოფელ ორჭოსანთან. ძვ. წ. XI-X საუკუნეების განძი აღმოჩენილია სოფელ უდეში, რომელსაც ბრინჯაოს და რკინის სატევრები, შუბისპირები, კოლხური ცული და სამკაული შეადგენს.

რკინის ხანა/კლასიკური პერიოდი (ძვ. წ. 800 – 500 წლები)

ძვ. წ. I ათასწლეულის დასაწყისში ბრინჯაოს დამუშავებიდან რკინის მეტალურგიაზე გადასვლამ მნიშვნელოვანი ძვრები გამოიწვია ეკონომიკის განვითარებაში და საზოგადოების ცხოვრებაში.

აღმოსავლეთ საქართველოში რკინის წარმოების უძველესი კერა იყო რკინის მადნებით მდიდარი ქვემო ქართლი. რკინის ხანის ძეგლები გამოვლენილია წალკისა და ბორჯომის რაიონებშიც.

დასავლეთ საქართველოში რკინის წარმოების ცენტრები დადასტურებულია როგორც შავიზღვისპირეთში, ისე შიდა რეგიონებში, საიდანაც ფართოდ ხდებოდა რკინის მადნის ექსპორტირება ბერძნულ პოლისებში.

სამცხის რეგიონის ამ პერიოდის ძეგლებზე კოლხური ინვენტარია გაბატონებული და ეს მხარე კოლხური (დასავლეთ საქართველო) კულტურის გავრცელების არეალში ექცევა.

კლასიკური/ელინისტური ხანა (ძვ.წ. 500 – 65 წლები)

აღმოსავლეთ საქართველო ამ პერიოდში აქემენიდური სპარსეთის ძლიერი პოლიტიკური და კულტურული გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა. ამ გავლენას ადასტურებს ახალგორის განძი და ციხიაგორაზე მოპოვებული არქეოლოგიური მასალა. ამავე დროს მიმდინარეობდა ცალკეულ ტომთა კონსოლიდაციის პროცესი, რომელშიც წამყვანი როლი მესხურ ტომებს ეკუთვნოდათ.

ამ პერიოდთან ასოცირდება მტკვრის ხეობაში სამცხის პირველი ქალაქები ოძრხე, წუნდა, თმოგვი. ჭორატის ძეგლზეც ვლინდება კლასიკური ხანის არქეოლოგიური მასალა.

ელინისტურ ხანაში საქართველოზე გადიოდა ერთ-ერთი სავაჭრო-სატრანზიტო მაგისტრალი, რომლის მეშვეობითაც ქვეყანაში ვრცელდებოდა ბერძნული საქონელი (კერამიკა, ტორვეტიკა, გლიპტიკა და სხვა). დაინერგა ელინისტური სამონეტო სისტემა: კოლხეთში ჭრიდნენ ლისიმაქეს, ხოლო იბერიაში ალექსანდრეს სტატერების ოქროს მინაბადებს.

ელინისტურ ხანაში აღინიშნება ურბანიზაციის პროცესის გაძლიერება და ქალაქების დაწინაურება. ფართოდ ვრცელდება ელინისტური სამშენებლო წესები. ელინისტური გავლენა დაეტყო ხელოსნობის ზოგიერთ დარგსაც –

მაგალითად, საფეიქრო წარმოებაში დაინერგა ვერტიკალური საქსოვი დაზგა. გავრცელდა ბერძნულ-ელინისტური რელიგიური კულტები (განსაკუთრებით ფართოდ – დიონისესი). და რწმენა-წარმოდგენები, რაც დაკრძალვის წესებშიც აისახა – მაგალითად, სამარხში მონეტის ჩატანება ქარონისათვის მისაცემად.

ამ პერიოდს ემთხვევა სამცხის რეგიონში აწყურის დაწინაურება და მისი რეგიონის ურბანულ ცენტრად ქცევა. აწყურის ნაქალაქარის ტერიტორიაზე გამოვლენილია ქვის არქიტექტურა, რომელშიც დაგეგმარების მიხედვით ორი ტიპის შენობები გამოიყოფა: წრიული და ოთხკუთხა. ფუნქციის მიხედვით გამოიყნულია საცხოვრებელი და საკულტო ძეგლები. გამოვლენილი არქეოლოგიური მასალა დაწინაურებული საქალაქო ცხოვრების მანიშნებელია. აქ კონცენტრირებულია სამხრეთ კავკასიის შიდა რაიონებისათვის უნიკალური ბერძნული იმპორტის კოლექცია, რომელშიც თავმოყრილია არქაული, კლასიკური და ელინისტური ხანის კერამიკული ნაწარმი (ძვ. წ. VI-II საუკუნეები).

სამცხის ელინისტური ხანის ძეგლებიდან აღსანიშნავია წნისის სამაროვანი. ელინისტურ სამყაროსთან პოლიტიკურმა, სავაჭრო-ეკონომიკურმა და კულტურულმა კონტაქტებმა ქვეყნის განვითარებაზე დიდი გავლენა იქონია.

რომაული პერიოდი

ახალი წელთაღრიცხვის I საუკუნის მეორე ნახევრიდან გაძლიერებას იწყებს ქართლის სამეფო. იგი აფართოებს თავისი გავლენის სფეროს ძირითადად სამხრეთის მიმართულებით. ამდენად სუსტდება კოლხური კულტურის გავლენა და სამცხის ტერიტორია ექცევა იბერიის სამეფოს არეალში. არქეოლოგიური მონაცემები ზუსტად ასახავს ამ პროცესს. ჭორატსა და ორჭოსანში გათხრილი სამარხები და იქ მოპოვებული მასალა ანალოგებს აღმოსავლეთ საქართველოს ძეგლებსა და ნივთებთან პოულობს (მცხეთა, აღაიანი).

სტატისტიკური ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ამ პერიოდში სამცხის მოსახლეობა საკმაოდ მრავალრიცხოვანია და მჭიდროდაა დასახლებული. აშკარად შეინიშნება მოსახლეობის სოციალური დიფერენციაცია.

ადრეული შუა საუკუნეები (IV – X საუკუნეები)

საქართველოში შუა საუკუნეების პერიოდის დასაწყისად მიღებულია ქართლის ქრისტიანობაზე მოქცევის წელი – 326 ან 337. ქრისტიანობის დამკვიდრება აღმოსავლეთ საქართველოში უკავშირდება წმინდა ნინოს.

V-VI საუკუნეებში საქართველოში თავისი გავლენის დასამყარებლად იბრძოდნენ ბიზანტიის იმპერია და სასანიდური ირანი.

627 წელს ქართლზე ილაშქრა ბიზანტიის იმპერატორმა ჰერაკლემ. „ქართლის ცხოვრების“ ცნობით, მან აქ რამდენიმე ეკლესია ააშენა და მათ შორის აწყურის კათედრალიც. წმ. გრიგოლ ხანძთელის თაოსნობით ამ მხარეში გაშლილ დიდ სამონასტრო მოძრაობას კულტურის მძლავრი განვითარება მოჰყვა.

X საუკუნის II ნახევარსა და XI საუკუნის დასაწყისში აღინიშნება არქიტექტურისა და ხელოვნების არაჩვეულებრივი აღმავლობა. ამ პერიოდის შესანიშნავი ძეგლია აწყურის კათედრალი – ერთ-ერთი

უდიდესი საეკლესიო ნაგებობა საქართველოში. კათედრალმა ნანგრევების სახით მოატანა ჩვენს დრომდე. მის ტერიტორიაზე გაითხარა ორი უფრო ადრინდელი ნაგებობა: მცირე ეკლესია და მონუმენტური კარიბჭე. ეკლესიის შუაში, იატაკში ჩასმული იყო თოკისებური სარტყლებით ორნამენტირებული ქვევრი. ასეთივე ქვევრები გამოვლინდა ეკლესიაზე აღმოსავლეთიდან მიშენებულ მარანში. მათ მიხედვით ეკლესია შეიძლება ადრეული შუა საუკუნეებით დათარიღდეს.

ტაძართან ახლოს, მტკვრის პირას მდებარეობს აწეურის ციხე, რომელიც წერილობით წყაროებში XI საუკუნეში მოიხსენიება, თუმცა ბევრად ადრე უნდა იყოს დაარსებული.

ადრეული შუასაუკუნეების ორი ძეგლი იქნა შესწავლილი ახალციხის ექსპედიციის მიერ, ჭორატი და ორჭოსანი. ჭორატი პატარა, სოფლის ტიპის დასახლება უნდა ყოფილიყო. საყურადღებოა, რომ ამ დასახლებას საკუთარი X საუკუნის ეკლესიაც ჰქონია, რომელიც ნასახლარიდან 1,5 კმ მოშორებით მდებარეობდა და XV საუკუნემდე რამდენჯერმე გადაკეთდა და აღსდგა.

განვითარებული შუა საუკუნეები (XI – XV საუკუნეები)

სავარაუდოა, რომ დაახლოებით XI ს-თვის ჭორატსა და ორჭოსანში დაფიქსირებული ნგრევების ნიშნები თურქ-სელჯუკთა ერთ-ერთ შემოჭრასთან იყოს დაკავშირებული.

დავით აღმაშენებლის მიერ თურქ-სელჯუკთა განადგურების შემდგომ სამცხის ტერიტორია კულტურულ-ეკონომიურ სიძლიერეს აღწევს. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საყურადღებოა ორჭოსანის ნასახლარის მიმდებარე ტერიტორია, სადაც 0.5 კმ. რადიუსში 4 ეკლესია, ციხე-სიმაგრე, სათვალთვალ კოშკი და სამეურნეო ნაგებობებია გამოვლენილი. ეს არის განვითარებული შუა საუკუნეების ხანის მძლავრი დასახლების ერთი მთლიანი სისტემა, რომლის სავარაუდო ფართობი 5 ჰექტარს მაინც აღწევს. ძნელია მთელი ამ კომპლექსის დათარიღება. მონაპოვარი მასალა, კერამიკული ნაწარმი, რკინის ღურსმნები და ნალები, დანისპირები კონკრეტულ თარიღს არ იძლევა. ერთადერთი ნივთი რუსუდან დედოფლისეული მონეტა, რომელიც 1227 წ. არის მოჭრილი და მიმოქცევაში 1246 წლამდე იყო გამოდგება დასათარიღებლად.

გვიანი შუა საუკუნეები (XVI – XVIII საუკუნეები)

გვიანი შუა საუკუნეები საქართველოში ღრმა პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული კრიზისის პერიოდია. სამეფო-სამთავროებად დაშლილი ქვეყანა გარეშე მტრებს ვერ უმკლავდებოდა. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო (სამცხე-საათაბაგო) ოსმალეთმა 1570-იან წლებში პირდაპირ მიიერთა. 1628 წელს აქ ახალციხის საფაშო ჩამოყალიბდა. დაიწყო ქრისტიანი მესხი მოსახლეობის შევიწროვება და გამაჰმადიანება. ამ პერიოდს უნდა ემთხვეოდეს ორჭოსანის ნასახლარის განადგურებაც.

ოსმალთა ბატონობის პერიოდში სამცხე კვლავ მჭიდროდ ჩანს დასახლებული. ამას მოწმობს მილსადენის 201-ე კმ-ზე ტაძრისთან გამოვლენილი XVII-XVIII საუკუნეების ნასახლარის ნაწილი (რამიშვილი, მინდორაშვილი 2005).

ახალი დრო (XIX –XX საუკუნეები)

XIX საუკუნის შუა ხანებამდე სამცხის ტერიტორიაზე ძირითადად გამაჰმადიანებული ქართველი მოსახლეობაა დასახლებული. XIX საუკუნის მეორე ნახევრის რუსეთ-თურქეთის ომისა და XX საუკუნის დასაწყისის გენოციდის შედეგად სამცხის მოსახლეობას სომეხი ლტოლვილებიც დაემატა და რეგიონის დემოგრაფიული სურათი მკვეთრად შეიცვალა.

1941-45 წწ. საომარი სიტუაციიდან გამომდინარე, ადგილობრივი გამაჰმადიანებული მესხი მოსახლეობა გადასახლებულ იქნა შუა აზიაში, რაც განპირობებული იყო თურქული ორიენტაციის არსებობით. XX ს. 90-იან წლებიდან დაიწყო მოთხოვნები ამ მოსახლეობის დაბრუნების შესახებ. სწორედ ამ დროიდანვე ჩნდება ტერმინი „თურქი-მესხი“.

ორჭოსანის ნასახლარზე, აქეოლოგიური სამუშაოების წარმოების დროს მიკვლეულ იქნა ე.წ. „თურქი-მესხების“ სამაროვანი, რომელიც თითქმის ადრეშუასაუკუნეების ხანის სამაროვნის საზღვრებს ემთხვეოდა.

3.2 წარსულში ჩატარებული კვლევის მიმოხილვა

ჭორატის ნასახლარისა და სამაროვნის ერთი კილომეტრის რადიუსში ახალციხის ექსპედიციის მიერ სხვადასხვა პერიოდის 5 არქეოლოგიური ძეგლის იდენტიფიცირება მოხერხდა. ძეგლების ჩამონათვალი წარმოდგენილია ცხრილ №1.

ცხრილი №1

ძეგლის ნომერი	ძეგლის ტიპი	თარიღი	გათხრის თარიღი
1	ღია სადგომი	აშელი, მუსტიე	გაუთხრელი
2	ნასახლარი	ადრე სამიწათმოქმედო ძვ. წ. V-IV ათასწ.	გაუთხრელი
3	სამაროვანი	გვიანბრინჯაო- ადრე რკინა	გაუთხრელი
4	ნასახლარი	ადრეშუასაუკუნეები	გაუთხრელი
5	ეკლესია	შუასაუკუნეები	

4.0 მეთოდოლოგია

4.1 საველე მეთოდები

გათხრების დაწყებამდე ნასახლარის ტერიტორია აიგეგმა და თეოდოლიტის დახმარებით შედგა ტოპოგრაფიული რუკა, რომელზეც დატანილ იქნა პირობითი ნულოვანი წერტილი. ნულოვანი წერტილი საკვლევ ტერიტორიაზე იქნა აღებული. ძეგლი დაკვადრატდა 10 მ X 10 მ ზომის კვადრატებად. ზოგიერთი მონაკვეთი, საჭიროების მიხედვით, უფრო მცირე 2 მ X 2მ, 4 მ X 4 მ ან 6 მ X 6 მ დანაყოფებად. ჩრდილო-სამხრეთის ხაზზე ლათინური ასოები დაეწერა, აღმოსავლეთ-დასავლეთის ხაზზე კი ციფრები.

ძეგლის გავრცელების არეალის დასადგენად საკვლევ უბანზე საცდელი თხრილი კეთდებოდა.

არქეოლოგიური გათხრები ძირითადად ხელით იწარმოებოდა, ბარის, ნიჩაბის, წერაქვის, დანის, ლანცეტისა და ფუნჯის საშუალებით. ჰუმუსოვანი და ნაყარი მიწის მოხსნა მოხდა მძიმე ტექნიკის დახმარებით.

არტეფაქტები ძირითადად კულტურული ფენებიდან იქნა მოპოვებული. მხოლოდ მცირე ნაწილი წარმოადგენდა შემთხვევით მონაპოვარს.

არტეფაქტებს ველზე უკეთდებოდა ეტიკეტი კვადრატის, სიღრმისა და ფენის აღნიშვნით. თითოეული მათგანი ცალცალკე შეიფუთა და ჩაღაგდა პოლიეთილენის პარკში და შემდეგ მუყაოს ყუთში.

ყველა მოპოვებული არტეფაქტი წადებული იქნა ველიდან ლაბორატორიული დამუშავებისათვის.

გათხრების სხვადასხვა ეტაპზე ხდებოდა ძეგლისა და მისი ყველა კომპონენტის ჩახატვა და ფოტო ფიქსაცია.

ძეგლზე შეგროვდა ანთროპოლოგიური, პალეოზოოლოგიური, პალეობოტანიკური და პალინოლოგიური მასალა, რომელიც შესასწავლად გადაეცათ შესაბამის სპეციალისტებს. დაწვრილებითი ინფორმაცია მათი კვლევის მეთოდების შესახებ იხილეთ დართულ ინტერდისციპლინარულ ანგარიშებში.

4. 2 ლაბორატორიული მეთოდები

არტეფაქტები დაჯგუფდა მასალის მიხედვით. თიხის არტეფაქტები ფუნჯით გაიწმინდა და გაირეცხა მარილმუავას ხსნარით გაზავებულ წყალში. რის შემდეგაც ჩატარდა მათი სტილისტური და ტიპოლოგიური ანალიზი.

ყველა არტეფაქტი დაინომრა, აღიწერა და გატარდა კატალოგში, გაუკეთდა ეტიკეტი და მოთავსდა პოლიეთილენის პარკში.

გადათეთრდა საველე დოკუმენტაცია.

ჩატარდა პალეოანთროპოლოგიური, პალეოზოოლოგიური, პალეობოტანიკური, პალინოლოგიური და ლითონის ქიმიურ-ტექნოლოგიური ლაბორატორიული სამუშაოები, რესტავრაცია-კონსერვაცია ჩატარდა ლითონისა და კერამიკის ნივთების ნაწილს. ანალიზის მეთოდები დეტალურად აღწერილია დართულ ინტერდისციპლინარულ ანგარიშებში.

საველე და ლაბორატორიულ სამუშაოებთან დაკავშირებული დოკუმენტაციის ელექტრონული და ნაბეჭდი ვერსიები ინახება

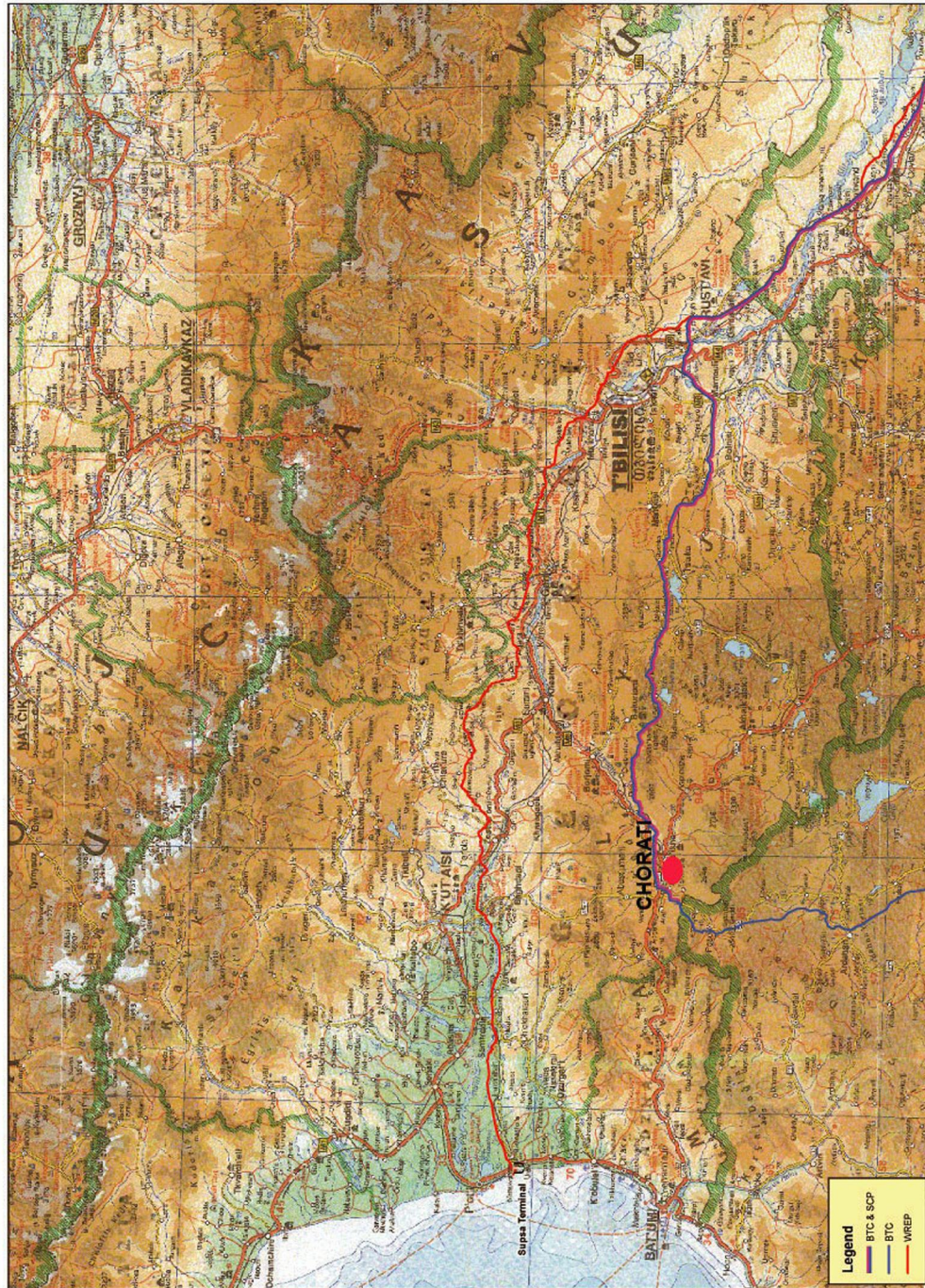
ბეგლი IV-261 ჭორატი, 241-ე კმ, კომპლექსური ტექნიკური ანგარიში

საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ოთარ ლორთქიფანძის
არქეოლოგიის ცენტრში.

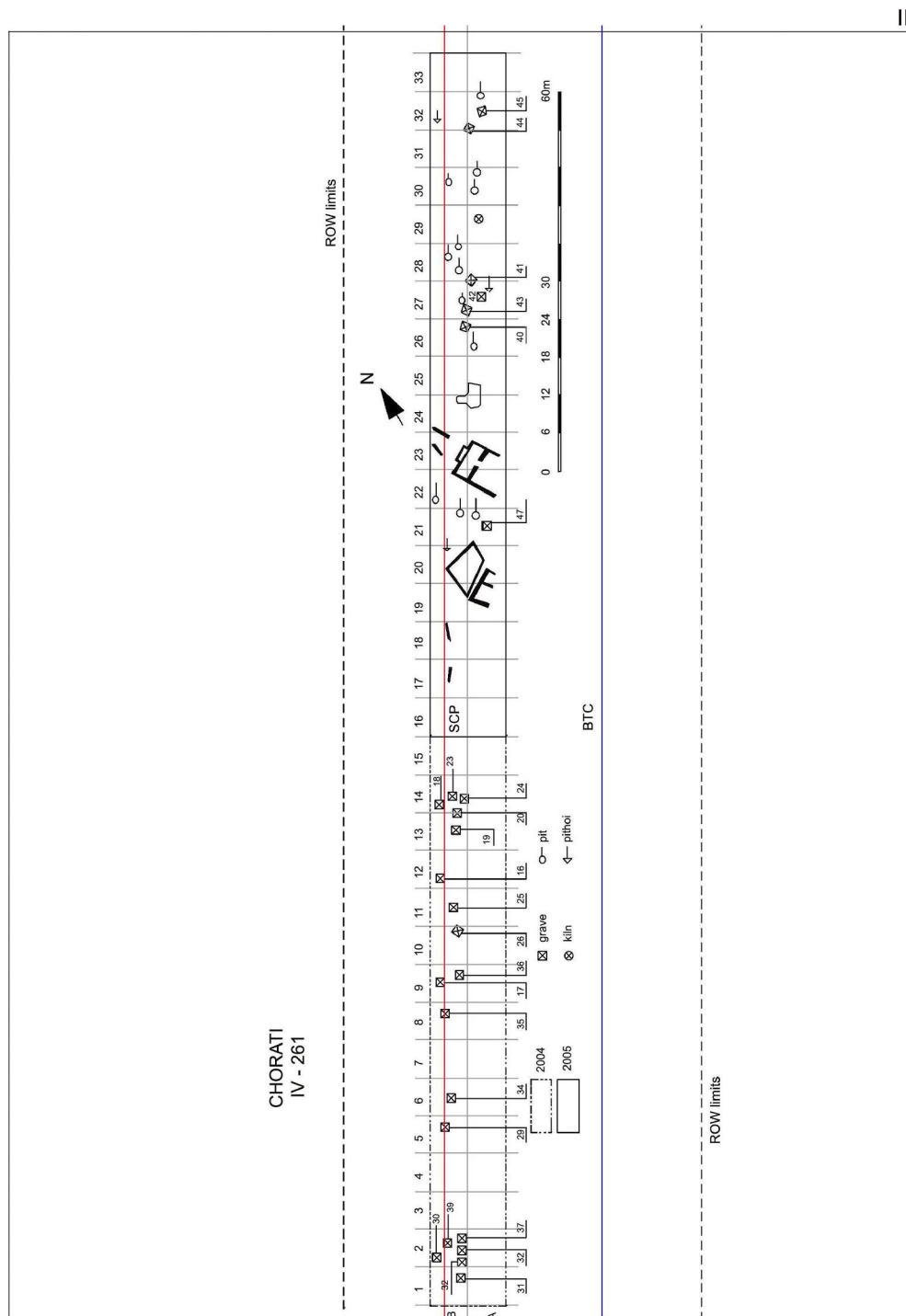
7.0 დასკვნები და რეკომენდაციები

ჭორატის ნასახლარის შესწავლა უშუალოდ მილსადენებისათვის განკუთვნილ ტერიტორიაზე 241+600 კმ-დან 241+820 კმ-მდე დასრულებულად შეიძლება ჩაითვალოს. თუმცა, ფართობი მილსადენებს შორის და ასევე კორიდორების ფარგლებს გრეთ ნასახლარისა და სამარონის გაუთხრელ ნაწილებს შეიცავს და რაიმე სამშენებლო სამუშაოების წარმოება მათ სიახლოვეს დაუშვებელია.

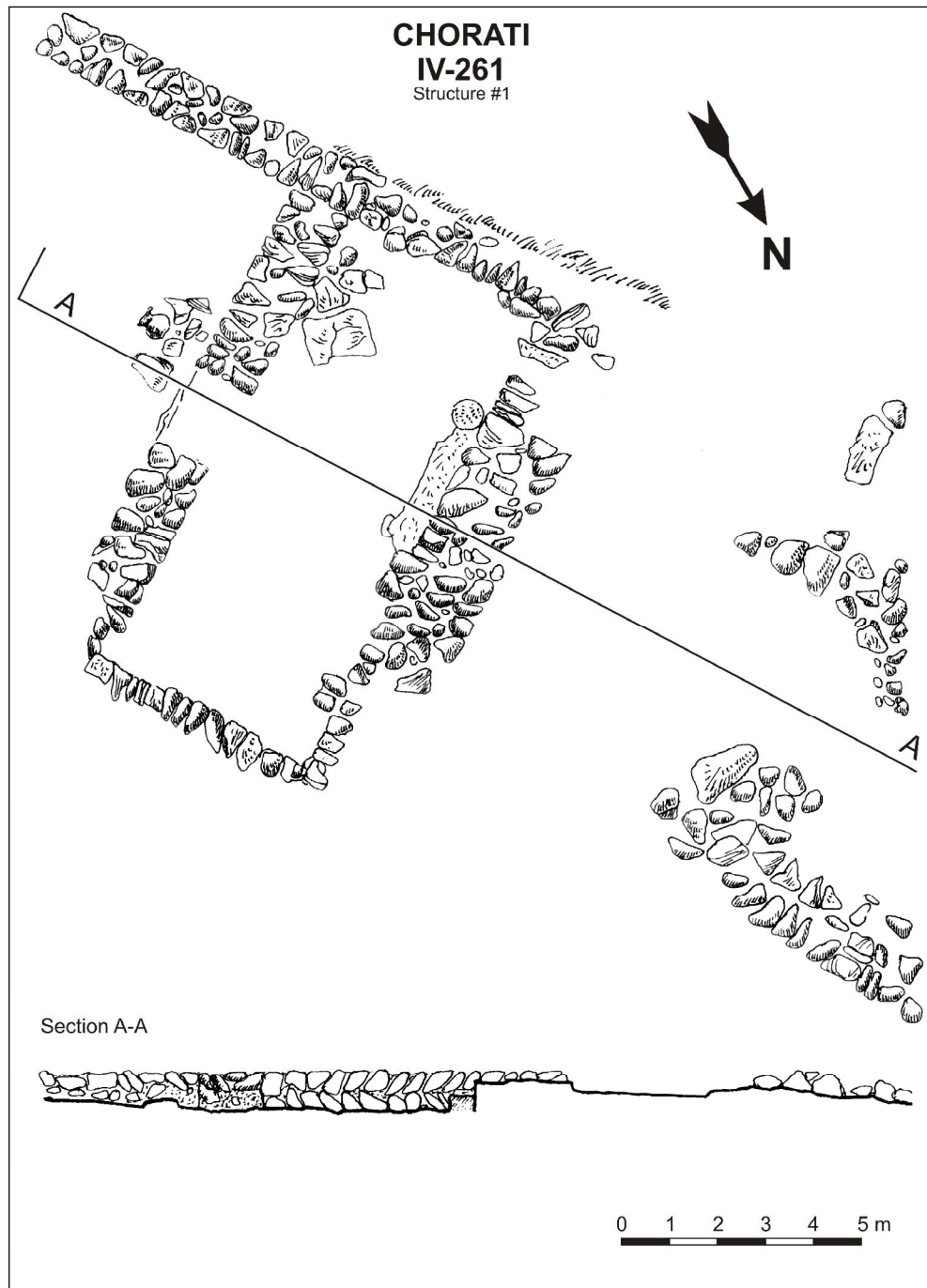
კარგი იქნებოდა არქეოლოგიური კვლევა-ძიების ჩატარება ჭორატის ტერასის აღმოსავლეთ ნაწილში და მილსადენის 240-ე კმ-ზე, სადაც ადრესამიწათმოქმედო კულტურების უძრავი ფენები დაფიქსირდა.

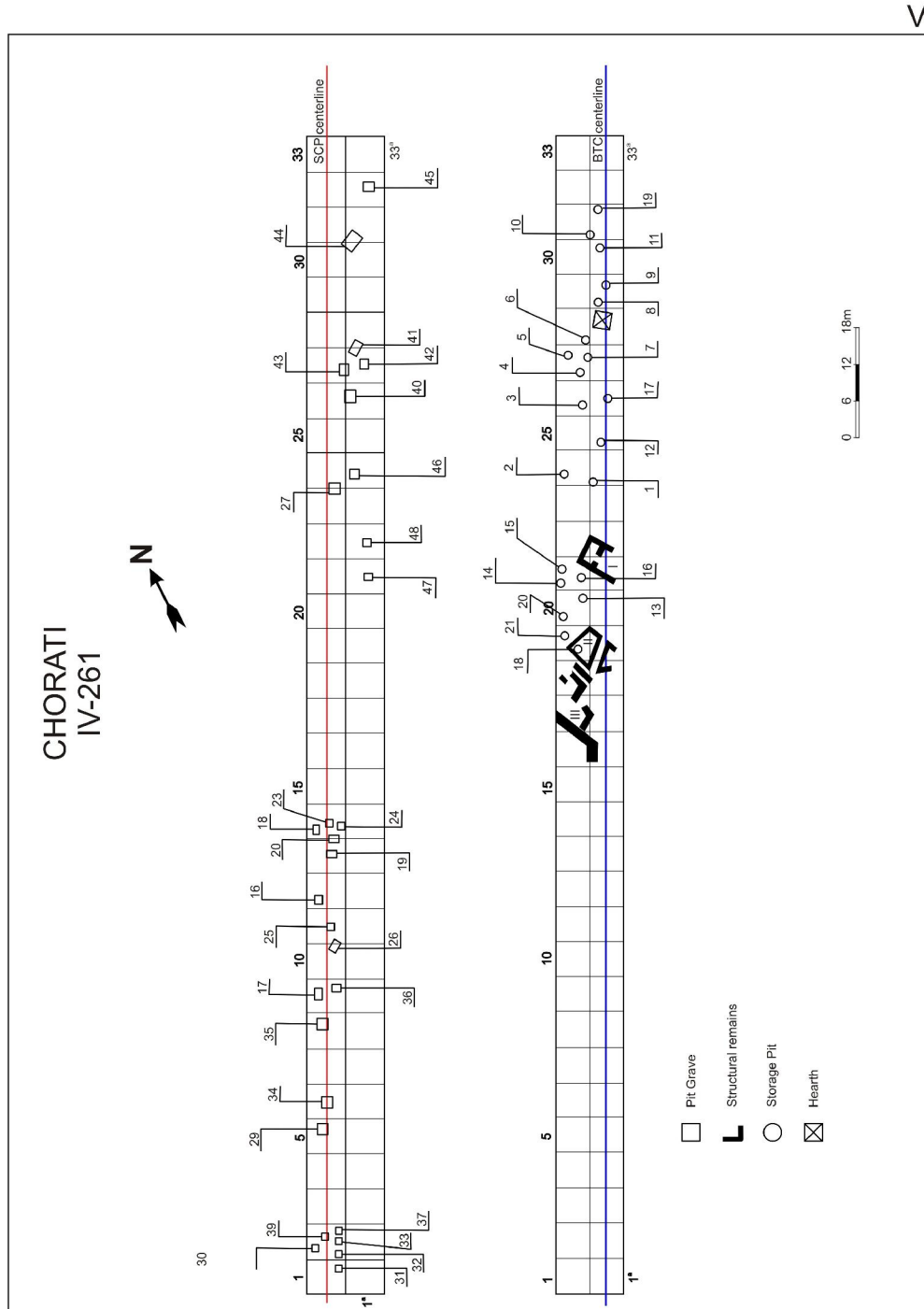

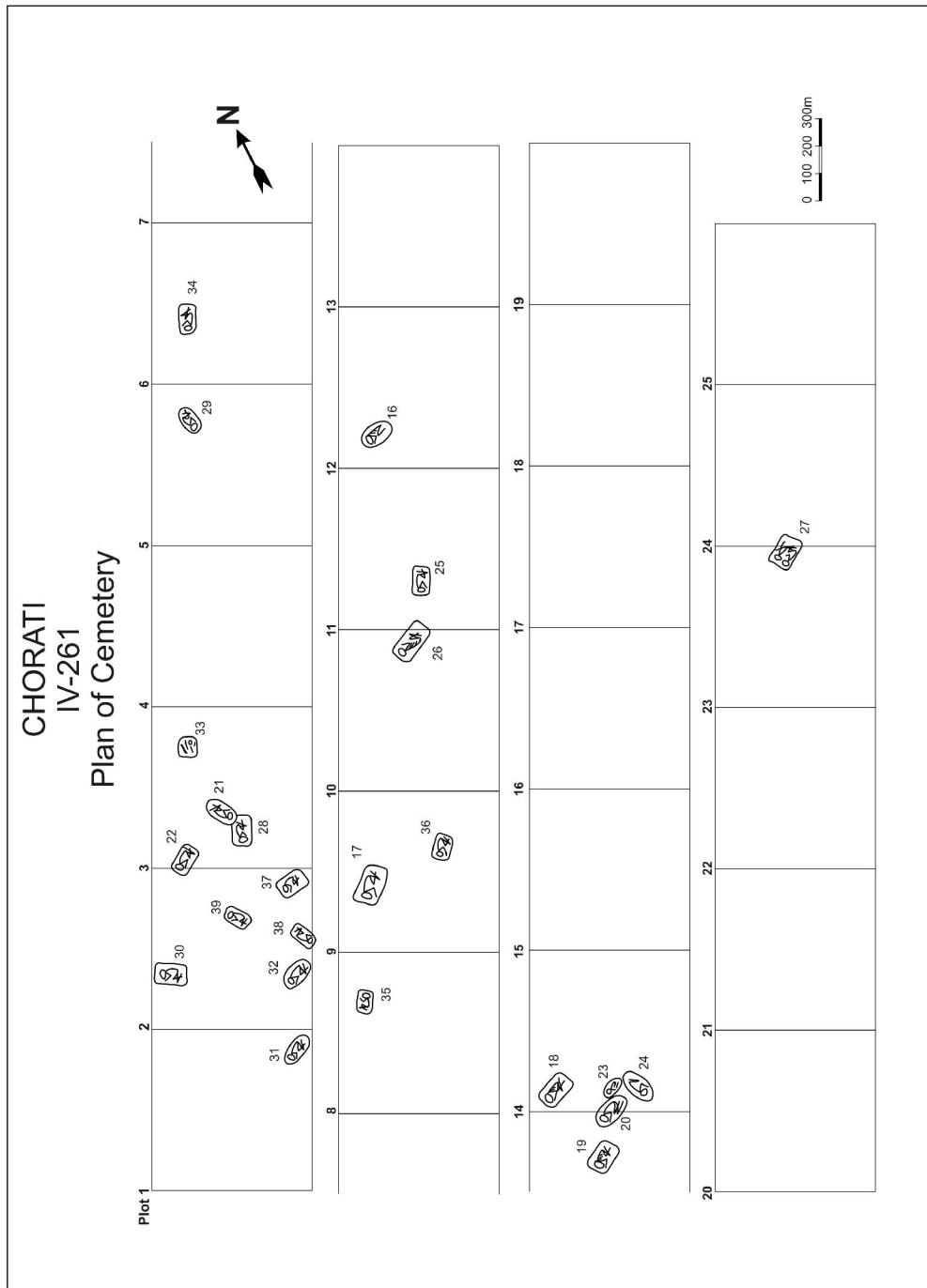

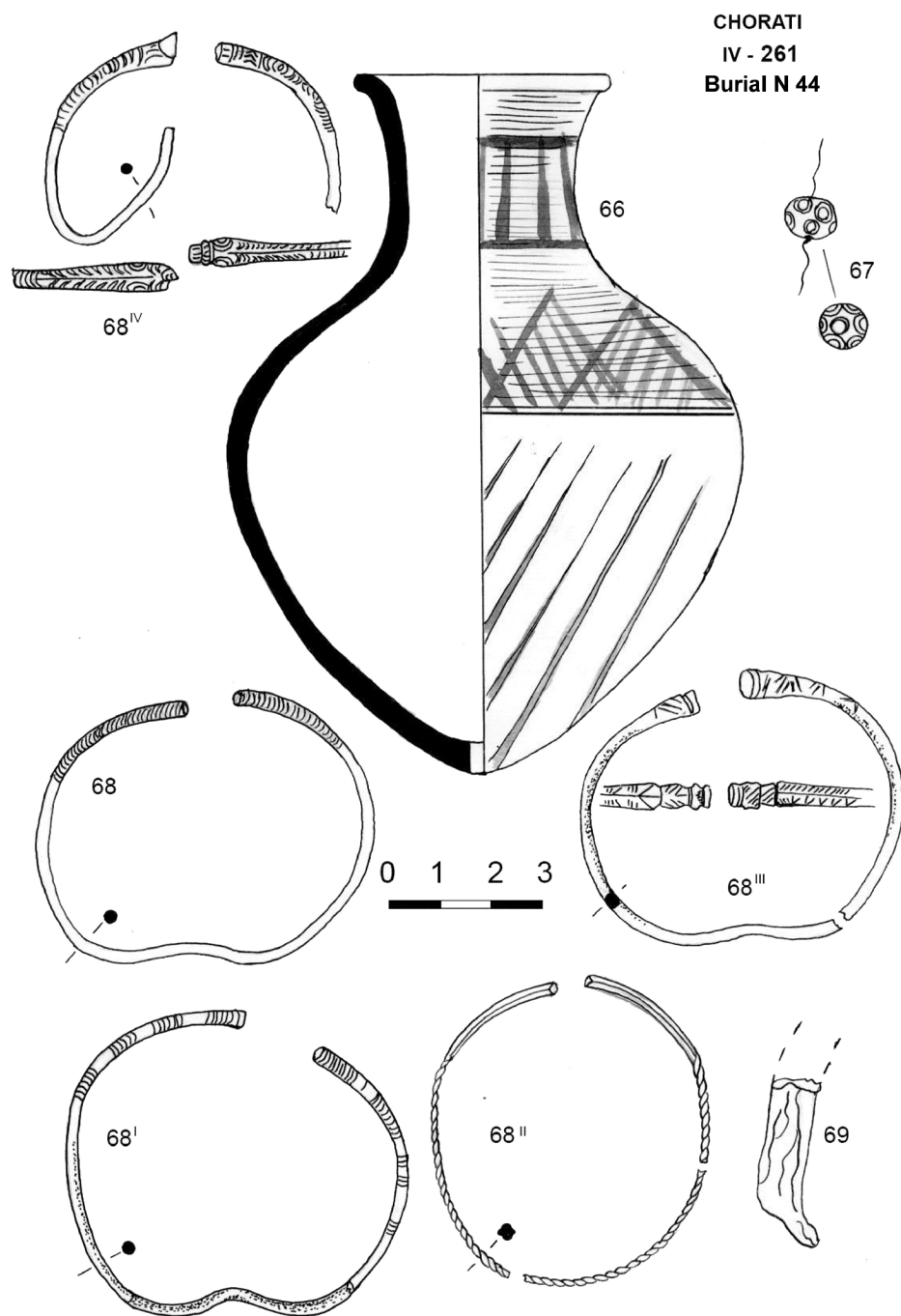
IV

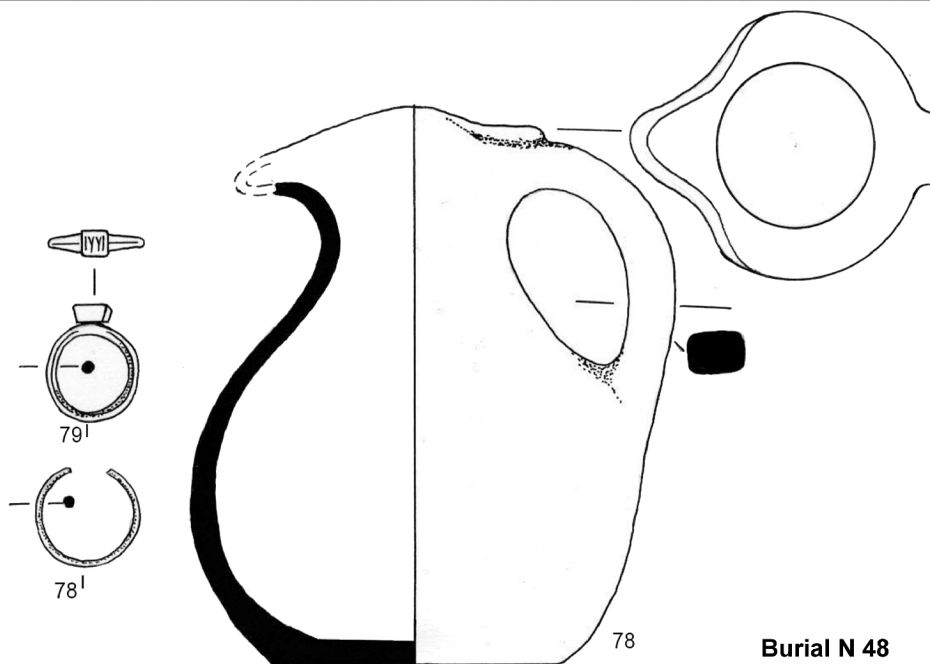
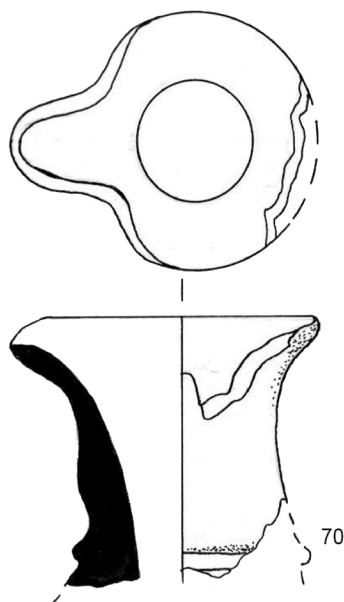
VII

VIII

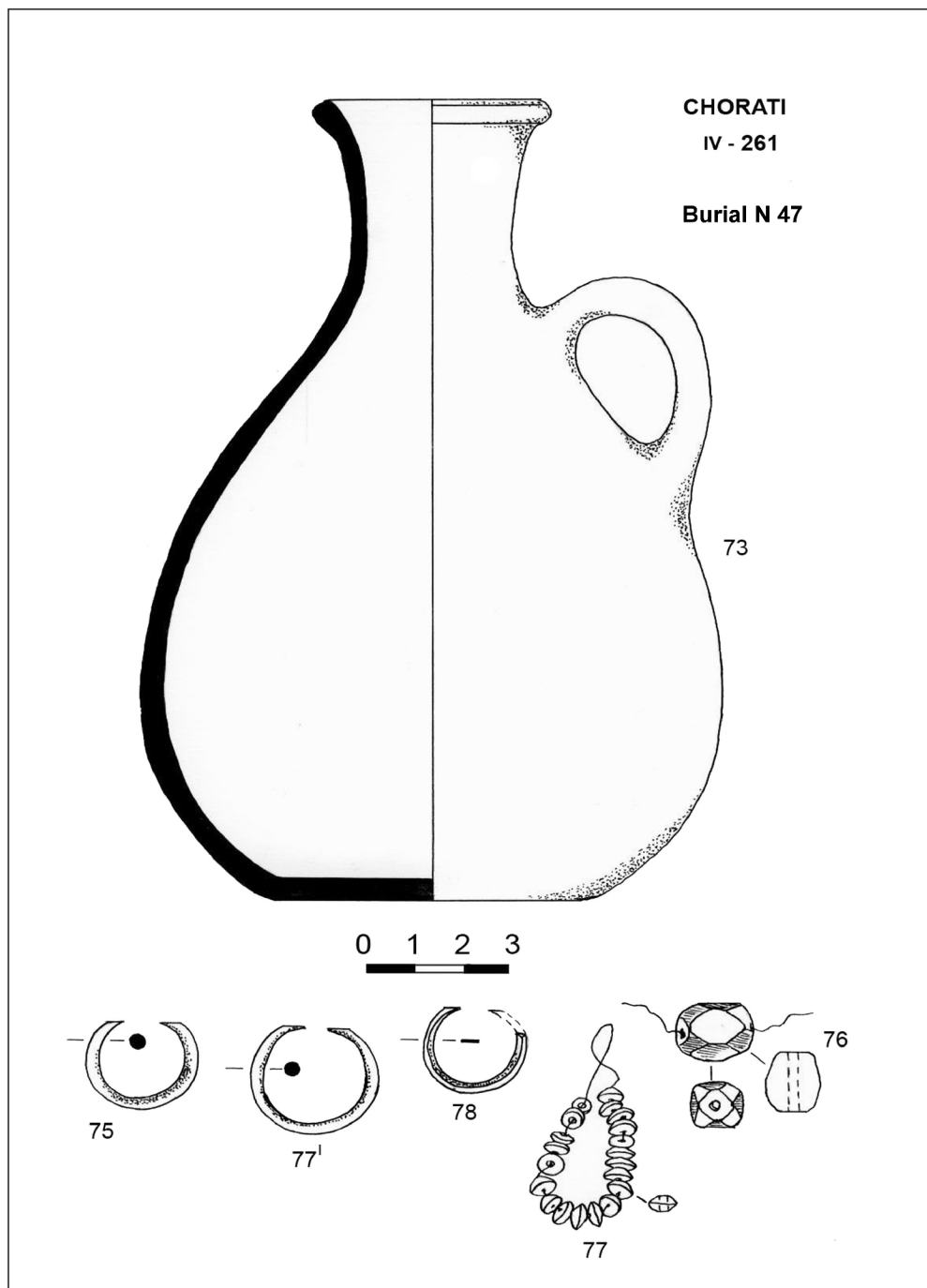
CHORATI
IV - 261

Burial N 45

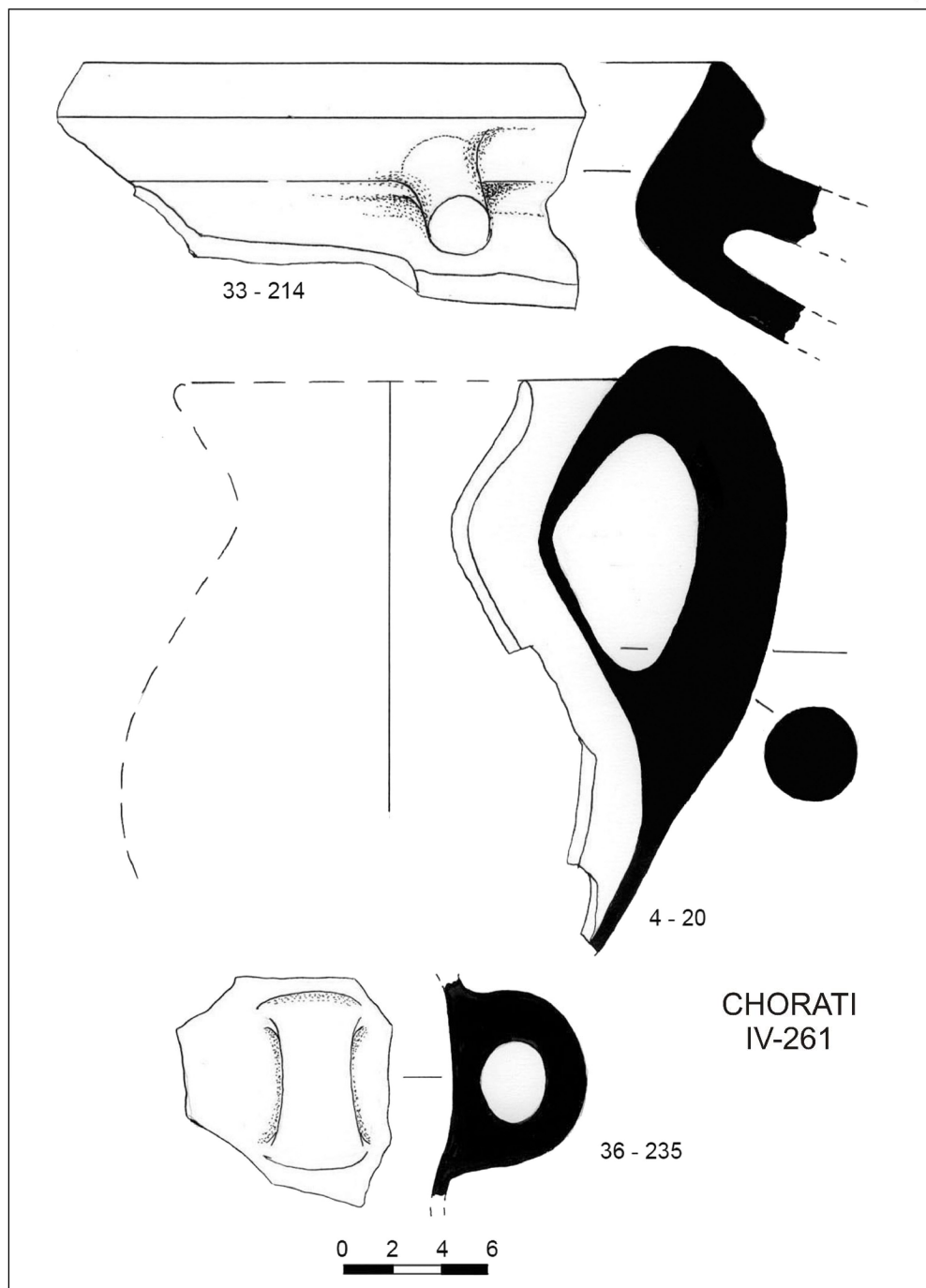

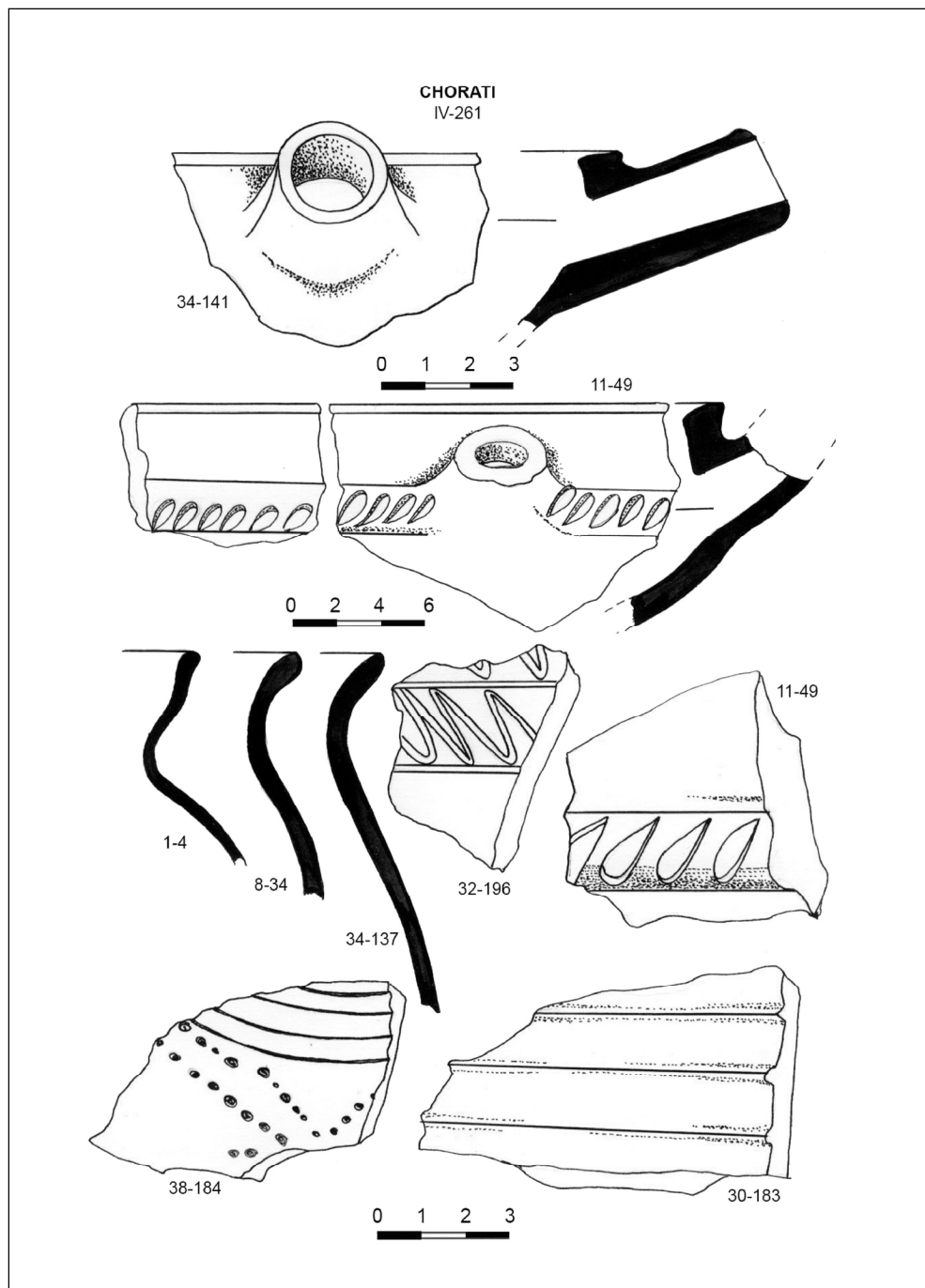
Burial N 48

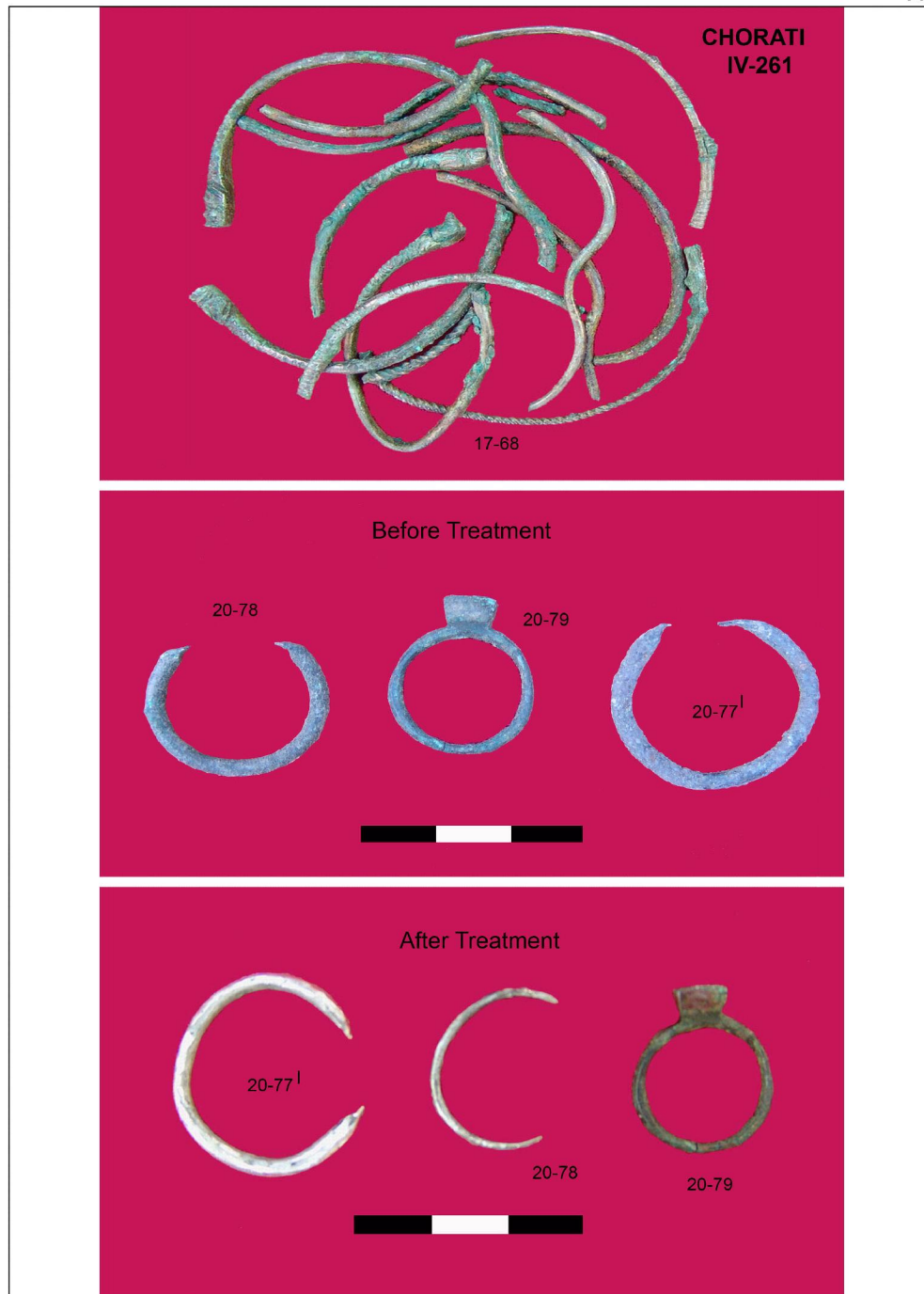
0 1 2 3

X

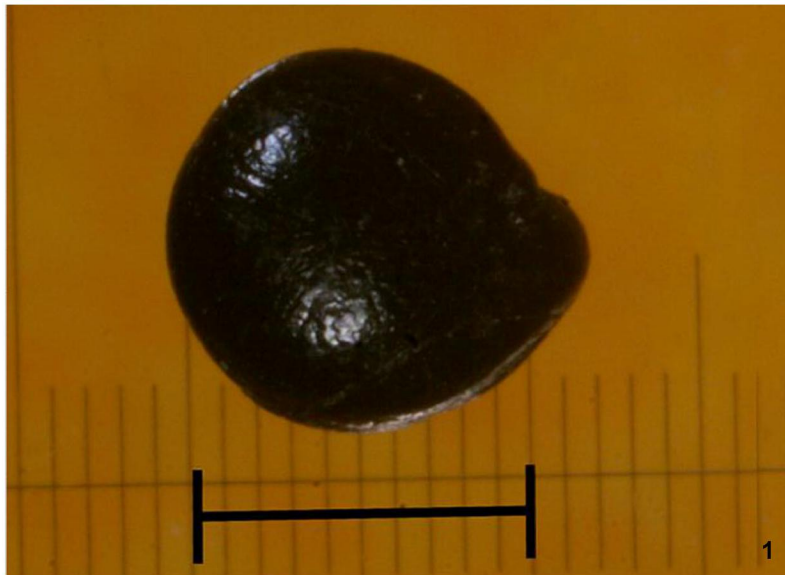

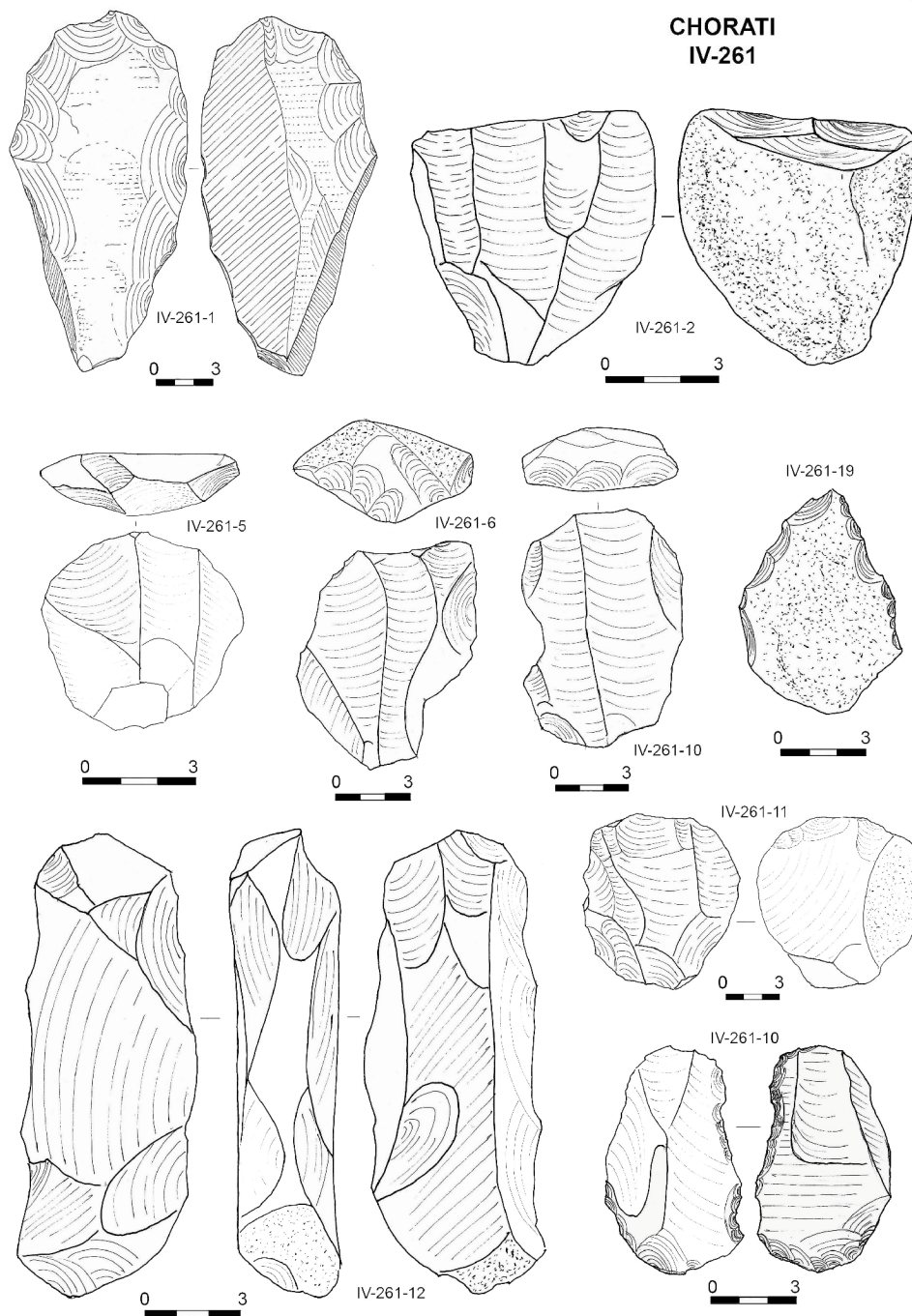

CHORATI
IV-261

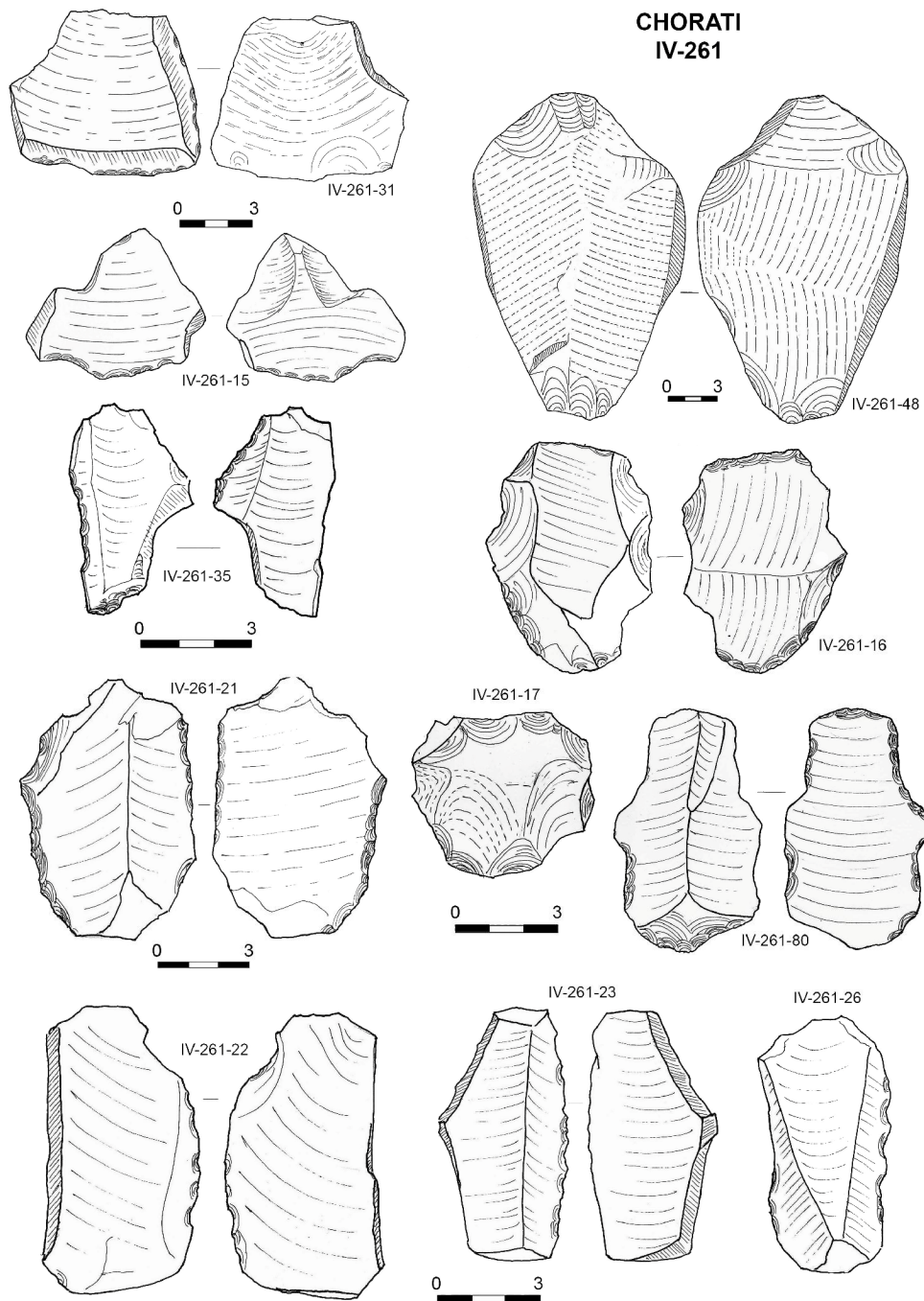

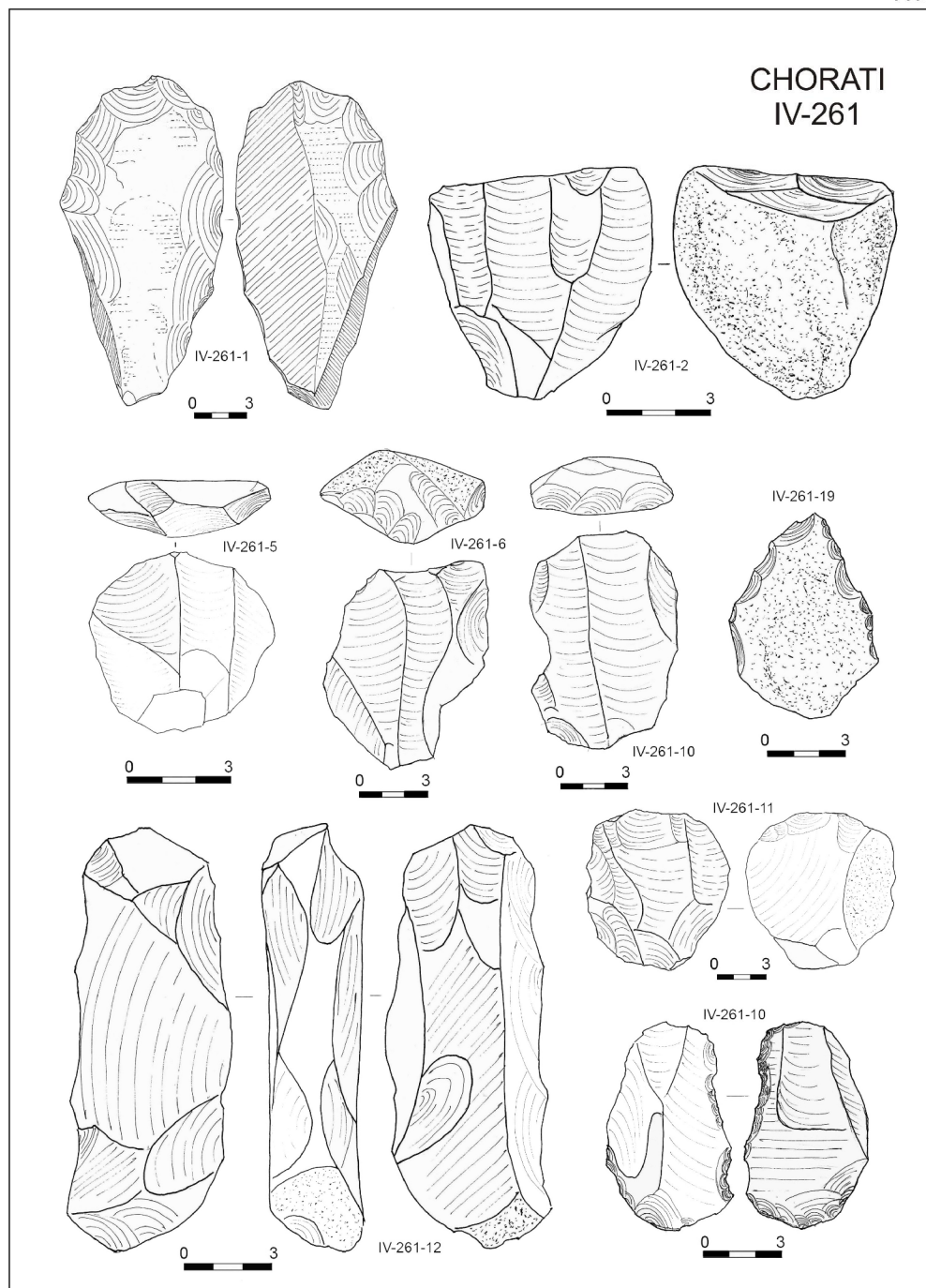
XV

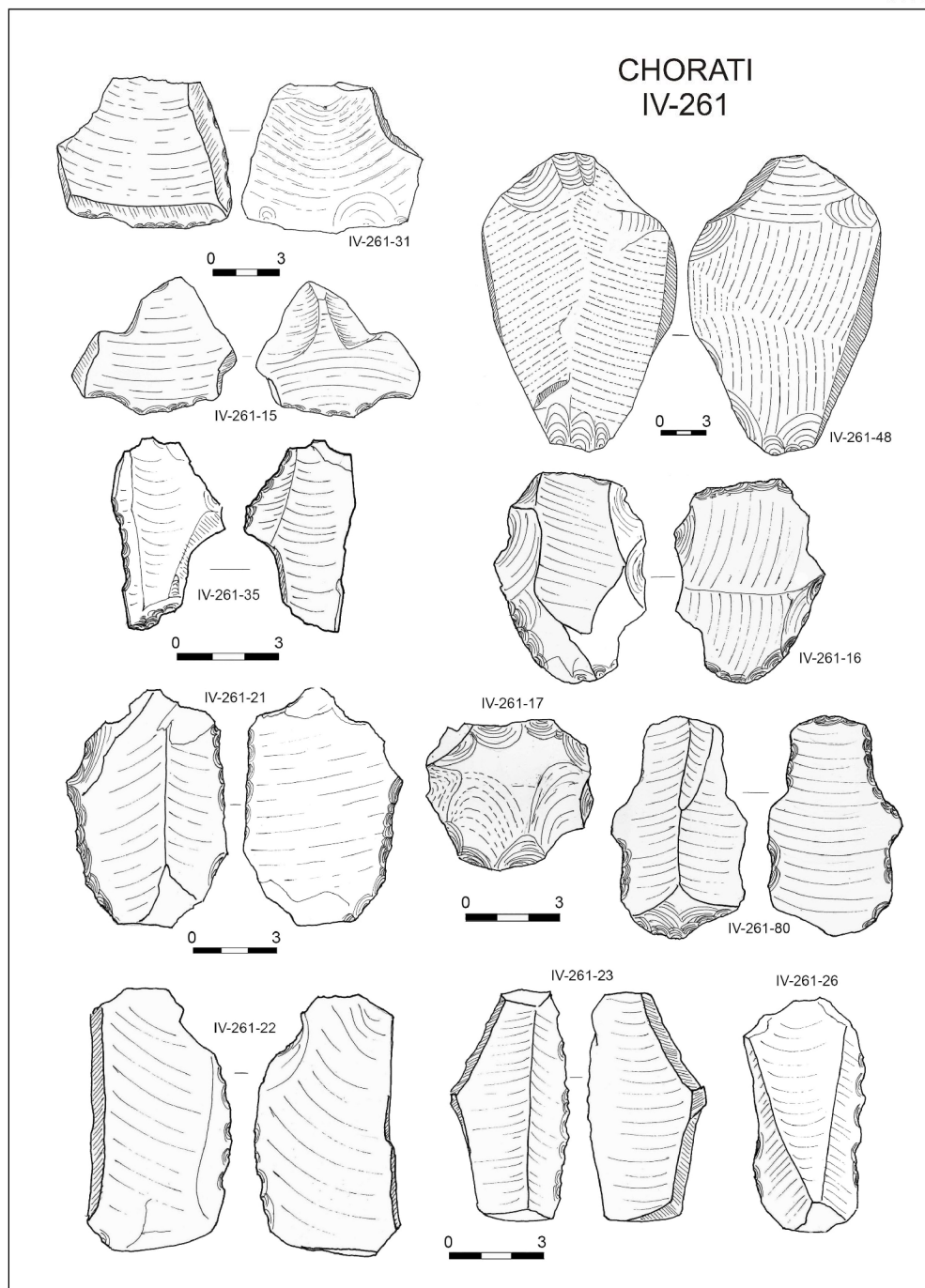
**CHORATI
IV-261**

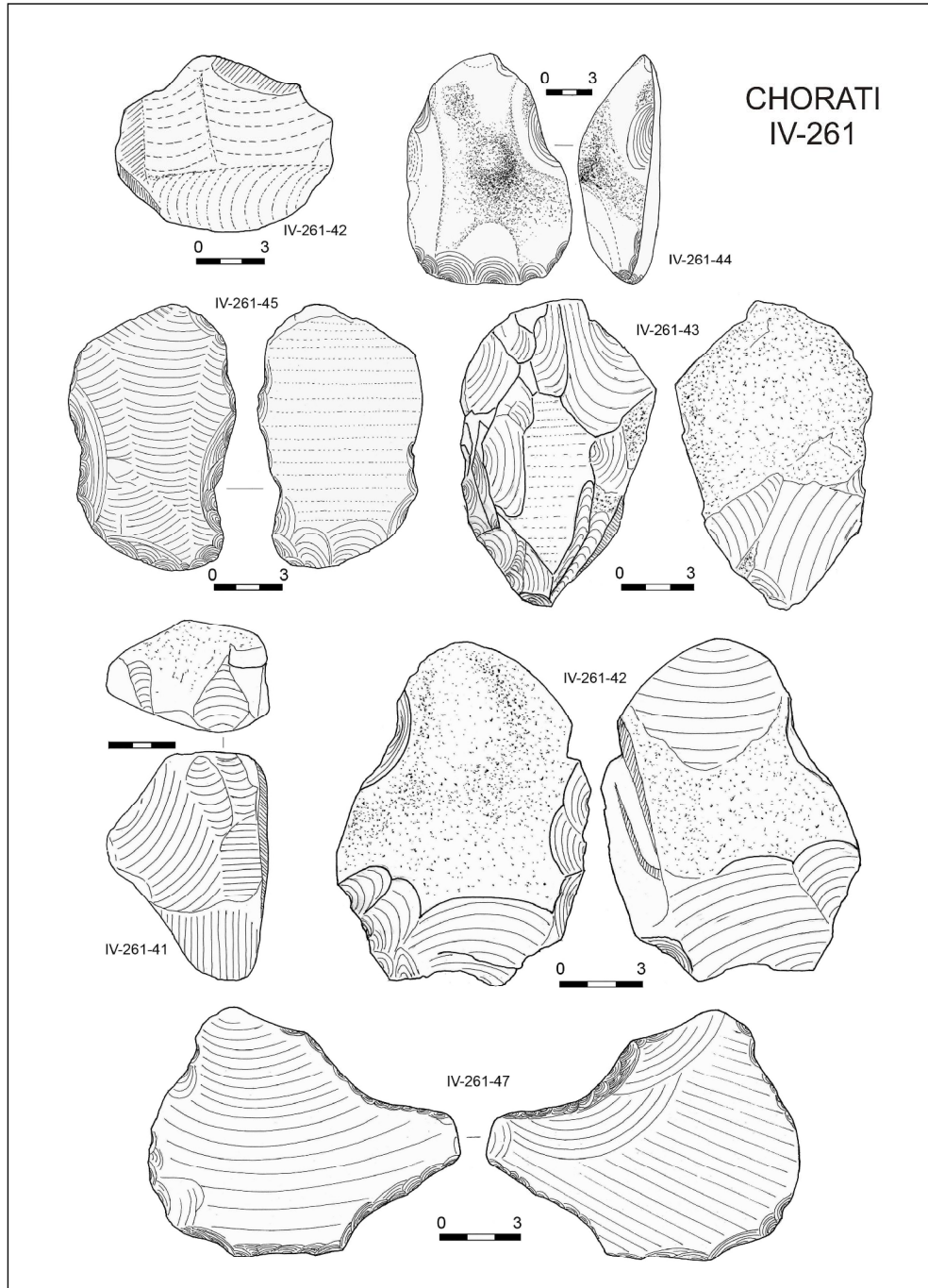

XVI

ძეგლი IV-261 ჭორატი, 241-ე კმ, კომპლექსური ტექნიკური ანგარიში